

ΤΟ «ΠΕΡΙ ΜΕΤΡΩΝ ΚΑΙ ΣΤΑΘΜΩΝ» ΕΡΓΟΝ
ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΤΟΥ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ *

Υ Π Ο
ΗΛΙΑ Δ. ΜΟΥΤΣΟΥΛΑ, Δ.Θ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.
Η ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ
ΤΟΥ «ΠΕΡΙ ΜΕΤΡΩΝ ΚΑΙ ΣΤΑΘΜΩΝ» ΕΡΓΟΥ

Ὡς ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἀνεγράφη, ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Ἁγίου Ἐπιφανίου, «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» μόνον ἀποσπάσματα ὑπάρχουν εἰς τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπον καὶ δὴ καὶ ἐκ τοῦ πρώτου μέρους αὐτοῦ. Τὸ ὅλον ἔργον ἔχει διασωθῆ εἰς συριακὴν μετάφρασιν, ὑπάρχουν δὲ ὡσαύτως ἀποσπάσματα λατινιστὶ καὶ ἀρμενιστὶ. Ἐλληνιστὶ διεσώθη κυρίως τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἔργου, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ τῶν Ὁ ἑρμηνευτῶν. Ἐνταῦθα θὰ ἀναχθῶμεν εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς κώδικας τοῦ ἔργου.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων μελετῶν ἀξία ἰδιαίτερας μνείας τυγχάνει ἡ τοῦ Karl Holl (Die Handschriftliche Überlieferung des Eriphanus : Texte und Untersuchungen Bd. 36 Heft 2, Leipzig 1910). Οὗτος περιγράφει ἀναλυτικῶς πολλοὺς ἐκ τῶν ἑλληνιστὶ σωζομένων κωδίκων. Ἡ κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον δημοσιευθεῖσα μελέτη τοῦ O. Viedebant (Quaestiones Eriphanianae Metrologicae et Criticae, Lipsiae 1908) δὲν ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰ συμπεράσματα τοῦ Holl. Ἡ προσφορὰ τῆς μελέτης τοῦ Viedebant ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι δὲν περιορίζεται, ὡς ὁ K. Holl, εἰς τὰ ἑλληνικὰ χειρόγραφα, ἀλλ' ὀμιλεῖ καὶ περὶ τῆς ὑφισταμένης σχέσεως μεταξὺ τῶν ἑλληνιστὶ καὶ συριστὶ σωζομένων χειρογράφων¹. Σημειωτέα ὡσαύτως ἡ προμνημονευθεῖσα μελέτη τοῦ James Dean, Eriphanus Treatise on Weights and Measures, the Syriac Version. Εἰσαγωγικῶς ποιεῖται λόγον ὁ J. Dean καὶ περὶ τῶν ἑλληνιστὶ σωζομένων χειρογράφων, ἔχει δὲ κυρίως ὑπ' ὄψιν του τὰς προαναγραφείσας μελέτας τῶν K. Holl καὶ O. Viedebant.

Ὁ K. Holl διακρίνει τοὺς κώδικας εἰς παλαιοὺς καὶ νέους. Ἐὰν θεωρήσωμεν ὡς παλαιοὺς κώδικας συμφώνως πρὸς τὴν διαίρεσιν αὐτοῦ τοὺς μέχρι καὶ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος συνταχθέντας, ἐκ τῆς ομάδος τῶν παλαιωτέρων κω-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 637 τοῦ προηγουμένου τόμου.

1. Viedebant, O. Quaestiones... ἐνθ' ἀν., σ. 2.

δικών, μόνον ὁ Vaticanus Gr. 1142 περιέχει τὸ ἔργον τοῦ Ἐπιφανίου². Περὶ τοῦ κώδικος τούτου, ἐξ ὧσων γνωρίζομεν, οὐδόλως γίνεται μνεῖα ὑφ' οὐδενὸς ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀσχοληθέντων εἰς τὸ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργον. Ὁ Vaticanus 503, περὶ τοῦ ὁποῖου ὁμιλεῖ ἀναλυτικῶς ὁ K. Holl, εἶναι τοῦ Θ' αἰῶνος περιέχει δὲ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Ἐπιφανίου μόνον τμήμα τοῦ Παναρίου καὶ δὴ καὶ μέχρι τῆς 69ης αἰρέσεως. Ὡς ὅμως κατὰ τὸν K. Holl, οὗτος ἀπετέλεσε τὴν βᾶσιν ὄλων τῶν νεωτέρων κωδίκων³, κατὰ παρόμοιον τρόπον καὶ ὁ Vaticanus Gr. 1142 ὑπῆρξε διὰ τὸ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργον ἐν πολλοῖς ἢ βᾶσις τῶν νεωτέρων κωδίκων⁴.

Τούτου ἡ περιγραφή ἔχει ὡς ἑξῆς :

Vaticanus Gr. 1142, ΙΓ' αἰ., ff. 125, χάρτης ἀνατολικός, mm. 360X255. Περιέχει ἀποσπάσματα ποικίλου περιεχομένου.

1. (ff. 1 - 15) <Νομοκάνων XIV τίτλων>.

2. Ποικίλα κανονικά.

(f. 15r - v) Ἁγ. Γρηγορίου Θαυματουργοῦ ἐπιστολὴ κανονικὴ περὶ τῶν εἰδωλοθύτων.

(ff. 15v - 16v) Μεγάλου Βασιλείου ἐπιστολὴ πρὸς Νικοπολίτας (ἐπιστ. 240).

(ff. 16v - 19v) Κανόνες συνόδου Καρχηδόνας ἔτους 256.

(f. 19v) Ἐκ τῶν κανόνων τῶν ρν' ἁγίων Πατέρων περὶ ψευδοκατηγόρων.

(ff. 19v - 20v) Ὅροι Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

(ff. 21 - 23v) Μεγάλου Βασιλείου ἐπιστολαὶ κανονικαὶ πρὸς Ἀμφιλόγιον 1 - 3⁵.

[χάσμα⁶].

3. (ff. 24 - 26v) Ἁγ. Ἐπιφανίου Ἀνακεφαλαίωσις. Ἄρχ. ἀκέφαλος, «ἐπιτρέπει λουτρὸν διδόναι».

4. (ff. 26v - 32) Ἁγ. Ἐπιφανίου «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν»⁷.

5. (ff. 32 - 36v) Ἁγ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ περὶ αἰρέσεων. Ἄρχ. «Ζήτει τὰ λειπόμενα εἰς τὰς αἰρέσεις: Αὕτη τοῦ δευτέρου τόμου ἀνακεφαλαίωσις. Κεφάλαια τῶν Μασσαλιανῶν. Τελ. ἐν κεφ. 102 (χριστιανοκατηγοροί).

2. Εἰς τὴν ομάδα τῶν παλαιότερων κωδίκων κατατάσσει ὁ K. Holl καὶ τὸν κώδικα Vindobonensis Suppl. Graecus 91. Δέον ὅμως, ὅπως σημειωθῆ, ὅτι τὸ τμήμα τοῦ κώδικος τὸ περιέχον τὸ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργον εἶναι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Ὅθεν κατὰ τὴν παράθεσιν τῶν κωδίκων κατατάσσομεν τοῦτον εἰς τοὺς νεωτέρους.

3. Σχετικῶς ἰδὲ K. Holl, Die Handschriftliche... ἐνθ' ἄν., σ. 90.

4. Ἐκτενέστερον θέλομεν ὁμιλήσει ἐν τέλει τῆς παρουσίας παραγράφου μετὰ τὴν περιγραφὴν τῶν κωδίκων.

5. Ἡ τρίτη ἐπιστολὴ δὲν εἶναι πλήρης. «Τῆς δὲ συνέσεως...» Vat. Gr. 1196 f. 21 Lin. 10 ἐκ τῶν κάτω.

6. Ὁ Vaticanus Gr. 1196 καλύπτει τὸ χάσμα, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ ἐνταῦθα εἰς τὸν κώδικα.

7. Περὶ τοῦ τμήματος τούτου θέλομεν ὁμιλήσει ἀναλυτικῶς μετὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ ὅλου κώδικος.

6. (ff. 36 - 37v). Ἐγ. Σωφρονίου Ἱεροσολύμων ἀπόσπασμα ἐκ συνοδικῆς ἐπιστολῆς.

7. (ff. 37v - 44v) Τιμοθέου πρεσβυτέρου Κπ. περὶ τῆς ἀποδοχῆς τῶν αἰρετικῶν.

8. (ff. 44v - 51v) Ὅροι ἐκ τοῦ Κλήμεντος⁸.

9. (ff. 51v - 55). Ὅροι σύντομοι τῶν ἁγίων Πατέρων περὶ οὐσίας καὶ φύσεως κτλ⁹.

10. (ff. 55 - 56v) Διονυσίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐπιστολὴ πρὸς Παῦλον Σαμοσατέα. (ff. 56v - 57v) Παύλου Σαμοσατέως προτάσεις πρὸς Διονύσιον Ἀλεξανδρείας. Τελ. ἀποτόμως «καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός. Καὶ γὰρ ζῶντος» (Ἡ ὑπόλοιπος σελὶς εἶναι λευκῆ).

[χάσμα].

11. (ff. 58 - 66v) <Γελασίου Κυζίκου Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία>. Ἄρχ. ἀκέφαλος¹⁰.

12. (ff. 67r - v) Ὅρος τῆς ἐν Νικαίᾳ Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

13. (ff. 68 - 74) Δογματικὸν ἀπόσπασμα ἐκ τῶν Πατέρων περὶ τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ. Τελ. ἀποτόμως¹¹.

14. (ff. 74r - v) Ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ἐπιστολὴ 3η πρὸς Νεστόριον.

15. (ff. 75 - 81). Ἐκ τῶν Νεαρῶν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ.

16. (ff. 81 - 90v) Ὑπόμνημα εἰς τὴν χριστιανικὴν παράφρασιν τοῦ ἐγχειριδίου τοῦ Ἐπικτήτου.

17. (ff. 90v - 95v) Ἀριστοτέλους περὶ κόσμου.

18. (ff. 95v - 96) Παραδείγματα ἀπὸ τῶν ἔξω ἐπὶ τῷ μὴ πολλὰ πενθεῖν τοὺς τελευτήσαντας.

19. (ff. 96 - 110) Μεγάλου Βασιλείου, μοναστικοὶ κανόνες¹².

20. (ff. 110 - 114v) Ἀγνώστου συγγραφέως. Εἰς τὸ ποιήσωμεν ἄνθρωπον (περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου) ὁμιλία 1η. (ff. 114 - 121) Τοῦ αὐτοῦ, ὁμιλία 2α.

21. (ff. 121 - 122v) Θεοδώρου πρεσβυτέρου Ραϊθοῦ περὶ σαρκώσεως. Τελ. ἀποτ. «πότερον φθαρτόν»¹³.

8. Ἐργίδιον, ὅπερ δύναται νὰ συγκριθῆ πρὸς τὸν Ὅδηγόν τοῦ Ἀναστασίου τοῦ Σιναΐτου κεφ. 2. Τελ. «ἀπαρνούμενοι οὐκ αἰσχύνονται» (Πρβλ. P.G., 89, 85C).

9. Πρῶτον ἀπόσπασμα ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ πρὸς Κοσμῆν τὸν Ἀλεξανδρινόν.

10. Ἴδὲ ἐν. σ. 58, 29 τῆς ἐκδ. Loeschke - Heinemann. Τελ. σ. 104, 19.

11. Τὸ f. 78 ἔχει τεθῆ ἐκ σφάλματος μεταξὺ τῶν ff. 71 καὶ 72.

12. P.G. 31, 1321. J. Cribomont, Le Muscon 67, Louvain 1954 σσ. 62 - 63. Τὸ f. 99 πρέπει νὰ τοποθετηθῆ πρὸ τοῦ f. 98.

13. Ἐκδ. F. Diekamp, Analecta Patristica σ. 196, 18 - 19.

22. (ff. 123 - 124v) Μεγάλου Βασιλείου, μοναστικοὶ κανόνες¹⁴.

23. (ff. 124v - 125v) Τοῦ αὐτοῦ, ἐπιστολὴ <42> πρὸς Χίλωνα.

24. (f. 125v). Τοῦ αὐτοῦ, λόγος ἀσκητικός¹⁵.

Ἐκάστη σελὶς τοῦ ὡς ἄνω κώδικος ἔχει τριάκοντα καὶ ἑννέα σειράς. Τὰ φύλλα 1 - 23 ἀποτελοῦν τρία τετράδια (δύο τετράδια καὶ ἓν 4+3 φύλλα) σημεϊούμενα ιδ' - ις' ἐν τῇ κάτω ἐσωτέρᾳ γωνίᾳ τῆς πρώτης καὶ τῆς τελευταίας σελίδος. Αἱ ὑπογραφαὶ εἶναι πιθανῶς ἐκ πρώτης χειρός. Μετὰ τὸ κενὸν τὰ τετράδια σημεϊοῦνται εἰς τὸ μέσον τῆς κάτω ἴσας τῆς πρώτης καὶ τῆς τελευταίας σελίδος (πρώτη ὑπογραφή γ' εἰς f. 24v) οὐχὶ ὁμως ἐκ πρώτης χειρός, διότι αἱ ὑπογραφαὶ αὗται δὲν λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν ἐπὶ παραδείγματος τὸ κενὸν πρὸ τοῦ f. 58. Τὰ τετράδια ἐτακτοποιήθησαν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ εἶναι δύσκολον νὰ γνωρίσῃ τις τὴν ἀρχικὴν τῶν καταστάσεων. Εἶναι πιθανὸν ἢ δευτέρα αὕτη ἀρίθμησις τῶν τετραδίων νὰ παρουσιάξῃ ἀπλῶς τὴν παροῦσαν κατάστασιν τοῦ χειρογράφου. Πάντως τὸ χειρόγραφον ἀπετέλει ἀρχικῶς μίαν ἐνότητα, ἐὰν κρίνῃ τις ἐκ τοῦ χάρτου καὶ ἐκ τῆς γραφῆς (πολλὰ εἶδη γραφῆς ἐναλλάσσονται, ἀλλ' ἡ γραφή τῶν f. 1 - 23 ἐπανέρχεται ἐν συνεχείᾳ)¹⁶.

Ὁ κώδιξ, ὡς ἐκ τῆς περιγραφῆς κατέστη προφανές, εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον νομικοῦ περιεχομένου περιέχων ἀποφάσεις συνόδων καὶ ποικίλα ἄλλα σχετικὰ πρὸς τοὺς κανόνας πατερικὰ ἔργα. Μεταξὺ τῶν ἀσχέτων πρὸς τοὺς κανόνας κειμένων εἶναι καὶ τὸ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργον. Τοῦτο εὑρίσκεται εἰς τὸν κώδικα ἐν ff. 26v - 32 εὐθὺς μετὰ τὴν Ἀνακεφαλαίωσιν. Ἐν τῇ ὀπισθίᾳ πλευρᾷ, τοῦ 26ου φύλλου καὶ ἐν τῇ 15ῃ σειρᾷ μετὰ τὰς λέξεις «... καὶ τέλειον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, μία θεότης, εἰς θεός, φῆ ἡ δόξα τιμὴ καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν» (σειρὰ 13 - 14) ἀναγράφεται : «Ἐπιφανίου Ἐπισκόπου Κύπρου πόλεως Κωνσταντίας περὶ τῶν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς μέτρων καὶ σταθμῶν». Ἀπὸ τῆς 16ης σειρᾷ ἄρχεται τὸ κείμενον «Εἰ τις ἐθέλει...» κλπ. Μέχρι τῆς σελ. 32r καὶ τῆς 18ης σειρᾷ τὸ κείμενον ἀκολουθεῖ τοὺς ἐλληνιστὶ σφριζομένους κώδικας μετὰ τινὰς βεβαίως παραλλαγὰς, τὰς ὁποίας παρατίθεμεν κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ κειμένου. Ἀκολουθῶς καὶ ἐν τῇ αὐτῇ σειρᾷ ἀναγράφεται : «Μέτρα συντόμως, ἢ κοτύλη ἔχει ᾤ μέχρι τῆς 22ας σειρᾷ τῆς αὐτῆς σελίδος ἔνθα : «στατῆρ οὐγγίας ἡμισυ, οὐγγία στατῆρες β', ὀβολὸς κεράτ(ια) γ'»¹⁷. Ἀκολουθῶς μένει κενὸν διάστημα καλυπτόν περίπου δύο σειράς καὶ ἐν τῇ 23ῃ σειρᾷ κ. ἔ. ἀναγράφεται : «Ζῆτει τὰ λειπόμενα εἰς τὰς αἱρέσεις».

14. P.G. 31, 1325. Πρβλ. ἀνωτέρω.

15. P.G. 31, 869. Ὁ λόγος οὗτος μετ' ὀλίγον τελευτᾷ κολοβός.

16. Ἡ ἀνωτέρω περιγραφή τοῦ κώδικος ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τῶν στοιχείων, ἕτινα ἀπέστειλεν ἡμῖν ἐκ τοῦ Βατικανοῦ ὁ Mgr. Paul Canart.

17. Πρβλ. «Θεολογία» τόμ. 41, 1970 σσ. 633-634.

Πλὴν τοῦ προμνημονευθέντος κώδικος ὑπάρχουν καὶ τινες παλαιοὶ ὠσαύτως κώδικες περιέχοντες ἀποσπάσματα τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου. Πρόκειται περὶ τοῦ κώδικος 2492 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Ἀθηνῶν, ὡς καὶ τῶν Marcianus Gr. 386 (Z 64), Sinai Gr. 1186, Laurentianus Gr. Plut. IX 28, Escorial Bibl. Monast. T III 13 καὶ Escorial Bibl. Monast. Ψ IV 27.

Περιγραφή: 1) Ἀθῆναι, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη 2492¹⁸. Κώδιξ περγαμηνὸς τοῦ IB' αλ., ff. 184, mm. 250X180 στ. 33 - 36, ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου τῶν Σερρών, κολοβός.

Περιεχόμενον: 1) f. 1. Ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις περὶ διαφόρων κεφαλαίων γενόμεναι «ἐκ (ὑπὸ) διαφόρων προσώπων πρὸς τὸν Ἀββᾶν Ἀναστάσιον¹⁹, ὧν τὰς λύσεις ἐποίησατο οὐχὶ ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ πείρας καὶ ἀναγνώσεως τῶν ἁγίων Πατέρων²⁰».

2) f. 14 Τοῦ ἁγίου Μακαρίου Σκητιώτου Λόγος.

3) f. 82 Μικρὰ τεμάχια, ὧν τὸ πρῶτον ἀκέφαλον.

4) f. 87 «Τοῦ Ἀββᾶ Μαρκιανοῦ, ὅτι δεῖ τὸν μοναχὸν ὡς στρατιώτην ἐν παρατάξει πολέμου μετὰ πανοπλίας οὕτως ἀγωνίζεσθαι».

5) f. 88v Εὐφραῖμ [Σύρου] Παραίνεσις πρὸς Εὐλόγιον.

6) f. 90 Ἀσκητικαὶ (Γεροντικαὶ) διηγήσεις.

7) f. 94v «Ὅροι σὺν Θεῷ διάφοροι κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ πίστιν τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας λεγόμενοι, συλλεγέντες ἀπὸ τε Κλήμεντος καὶ ἐτέρων ὁσίων καὶ μακαρίων Πατέρων. . .»

8) f. 104v «Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Μαξίμου. Περὶ τῶν δ' ἀπαθειῶν» κ.λπ.

9) f. 105v Τίνες εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ τῆς ψυχῆς καὶ τίνες τοῦ σώματος.

10) f. 106 «Βιβλίον διδασκαλικὸν Στεφάνου Συγκέλλου καὶ μητροπολίτου Νικομηδείας. Σύντομος ἐξήγησις καὶ διάγνωσις τῆς τριμεροῦς ψυχῆς».

11) f. 108v «Μουσεῶς χρονογράφιον, Ἀφρικανοῦ, Ἰωσήπου, Εὐσεβίου

18. Εἶχομεν ἤδη προβῆ εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ κώδικος, ὅτε ἐλάβομεν ἀνὰ χεῖρας καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Α. Πολίτη δεδομένην. (Χειρόγραφος ἀποκειμένη ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῶν Ἀθηνῶν). Ἡ περιγραφή ἡμῶν, ὅπου ἐθεωρήθη χρήσιμον, εἶναι ἐκτενεστέρα, ἀλλαχοῦ ὁμως εἶναι συντομωτέρα ταύτης. Σημειωτέον, ὅτι ἐνιαχοῦ διδομεν τὸν τίτλον, ὡς ἀκριβῶς παρατίθεται ἐν τοῖς χειρογράφοις.

19. Σχετικῶς ἰδὲ καὶ Richard, Marcel, Les veritables «Questions et reponses» d' Anastase le Sinaïte., Bulletin No 15 (1967 - 1968) de l' Institut de Recherche et d' Histoire des Textes, Paris 1969 σ. 51.

20. Χάσματα καὶ ἀνακολουθία εἰς τὴν ἀλληλουχίαν τῶν φύλλων. Ἀπὸ τοῦ f. 37 ἀρ-
χονται ἐκ νέου.

τοῦ Παμφίλου, Ἰωάννου ἀναγνώστου Κων/λεως καὶ ἄλλων τινῶν ἱστορικῶν ἐκ τοῦ βιβλίου Γεωργίου Συγκέλλου.

Ἐν f. 109v παρατίθεται τὸ ἐκ τοῦ Ἐπιφανίου ἀπόσπασμα προερχόμενον ἐκ τῆς 22ας παραγράφου τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου. Ἐν ἀρχῇ ἀναγράφεται: «Τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου, ὅτι εἴκοσι δύο ἔργα ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τῆς ἑβδόμης ἡμέρας, ἅτινά ἐστι τάδε». Ἐν συνεχείᾳ παρατίθεται σχεδὸν κατὰ γράμμα τὸ κείμενον τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου, ὡς ἀπαντῶμεν τοῦτο καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς κώδικας, μέχρι «. . ἐν ταῖς ἕξ ἡμέραις». Τὸ τέλος τοῦ κειμένου παρατίθεται ἐν τῷ f. 110, ἔνθα ἐν συνεχείᾳ ἀναγράφεται: «Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἐδ(αγγελίου) εἶρηκε(ν). Τῇ ζ' ἡμέρᾳ τῆς α' ἑβδομάδος ἦγουν τῇ ἡμέρᾳ, ἐν ἣ ἐπλάσθη ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου τὸν Ἄδᾶμ, ᾧ καὶ ἡμεῖς λέγομεν καὶ πειθόμεθα».

12) f. 110 «Χρονογραφία Ἰωάννου Ἀναγνώστου Κων/λεως εἰς τὸ ἐν περιγραφαῖς εἰς τὰ μετόπ(ια) ἰδιόχειρα τοῦ Συγκέλλου, ἐξ ὧν ἐξελεξάμην, ἐν οἷς ἐστι(;) τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς λεπτῆς Γενέσεως. . .».

13) f. 114v Χρονικὸν σύντομον ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων.

14) f. 116v Ὀνόματα προφητῶν καὶ πόθεν εἰσὶ καὶ ποῦ καὶ πῶς ἀποθνήσκουσι.

15) f. 121 Γνώσις τὸ πόσον καιρὸν προεφήτευσεν, ἔτι τε προέλαβε τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῶν προφητευσάντων ἕκαστος.

16) f. 122 Οἱ δώδεκα υἱοὶ τοῦ Ἰακώβ.

17) f. 122 Περὶ βασιλείας (γρ. -έων) Ἰούδα.

18) f. 122v Περὶ ἱερέων Ἰούδα.

19) f. 122v Τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸ ἔνδυμα τοῦ ἱερέως.

20) f. 123 «Τοῦ ἁγ. Ἐπιφανίου περὶ τῶν ἰβ' λίθων τῶν ἐν τῷ λογιῶ τοῦ ἱερέως πεπηγμένων».

21) f. 124 Σειρὰ ἐρμηνευτικὴ εἰς τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην.

22) f. 134v Ὀνομασίαι τῶν αἱρετικῶν.

23) f. 135 «Εὐσεβίου Παμφίλου ἐκ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἱστορίας». Περὶ τῶν ἀπολεσθεισῶν βιβλίων τοῦ Σολομῶντος. Αἱ προσηγορίαι τῶν ἀγαθῶν ἀρετῶν. f. 135v Αἱ προσηγορίαι τῶν κακῶν ἀρετῶν.

24) f. 136v Περὶ ἀρετῶν κεφ. ι'.

25) f. 137 Ἀπὸ τῆς στ' σειρᾶς πρὸ τοῦ τέλους τῆς σελίδος κ.ε. ἀναγράφεται: «Ἄδται αἱ βίβλοι τῶν Ἑβραίων α' γενεσία β' ἕξοδος. . .» Σχετικῶς γίνεται λόγος ὑπὸ τοῦ Ἐπιφανίου ἐν τῇ 4ῃ καὶ 23ῃ παραγράφῳ. Ἡ διατύπωσις ὁμοίως ἐν πολλοῖς εἶναι διάφορος. Ὡσαύτως τὸ ἐν τῷ τέλει τοῦ f. 137 ἀναγραφόμενον, «διὸ οὐδὲ ἐτίθη ἐν τῷ ἀρῶν τουτέστιν ἐν τῇ κιβωτῷ τῆς δια-

θήκης» ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ κώδικος 1492 ἀναφέρεται εἰς τὸ Δευτερονόμιον («ε' βιβλος ἐστὶ τοῦ Δευτερονομίου. . διαθήκης»), ἐνῶ ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Ἐπιφανίου παρ. 4 εἰς τὰς δύο στιχῆρεις βίβλους, τὴν Σοφίαν Σολομῶντος καὶ τὴν Σοφίαν Σειράχ («αὶ γὰρ στιχῆρεις. . διαθήκης κιβωτῶ»). Ἐν f.138 (2α σειρᾷ ἀπ' ἀρχῆς) ἄρχεται νέα παράγραφος ὡς ἐξῆς: «Προσ ὄχθη (προσήχθη;) μὲν καὶ Ἀβραὰμ τοῖς υἱοῖς. . .». Ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι καὶ εἰς τὴν τρίτην σειρὰν ἀπὸ τοῦ τέλους ἀναγράφεται: «Οὗτος Πτολεμαῖος βασιλεύων τῆς Αἰγύπτου ἐγένετο ἀνὴρ φιλοῖστωρ καὶ ἐπεθύμησε κτήσασθαι παντὸς ἔθνους γραφὴν. . .». Τὸ κείμενον ἀπαντᾷ οὐχὶ κατὰ γράμμα, ἀλλὰ κατ' ἔννοιαν ἐν τῇ 9ῃ παραγράφῳ τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου. Τὸ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸν ἐν λόγῳ κώδικα παρατιθέμενον κείμενον ἀπαντᾷ κατ' ἔννοιαν ἐν ταῖς παραγράφοις 10, 11, 3, 6, 14, 12, 13, 14 καὶ 15 τοῦ ἔργου τοῦ Ἐπιφανίου. Τὸ κείμενον τὸ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» παρατίθεται μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ f. 140.

26) f. 140 «Ἱστορίαι ἐκ τοῦ παλαιοῦ ὠφέλιμοι».

27) f. 144 Σισινίου φιλοσόφου, ἐρμηνεία εἰς τὸ «Χριστὸς γεννᾶται».

28) f. 149v Τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου, περὶ τοῦ δικαίου Ἰώβ.

29) f. 150 Ἀλεξάνδρου μοναχοῦ. Λόγος ἱστορικὸς περὶ τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου σταυροῦ.

30) f. 169 Ἀκέφαλος λόγος.

31) f. 173v Κεφάλαια διάφορα.

32. f. 181v Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, εἰς τὸ «Πρόσεχε σεαυτῷ».

Ὡς καὶ ὁ Α. Πολίτης ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ περιγραφῇ ἀναγράφει, ἀριθμοῦνται εἴκοσι καὶ ἕξ τετράδια, ὑπὸ β' ὅμως χειρὸς καὶ μετὰ τὰ γενόμενα χάσματα. Ὁ κώδιξ εὐρίσκεται εἰς λίαν κακὴν κατάστασιν (σύγχυσις φύλλων, χάσματα τετραδίων ὀλοκλήρων κ.τ.λ. π.χ. χάσμα μετὰ ff. 81, 168, Ἐσχισμένον τὸ f. 147). Καὶ ἡ γραφὴ τῶν διαφόρων μερῶν (ff.1 - 144v, 145 - 160v, 161 - 168v, 169 - 184v) εἶναι διάφορος. Εἰδικώτερον ἡ γραφὴ τῶν δύο πρώτων τμημάτων ὁμοιάζει κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι δὲν προέρχονται ἐκ τῆς ἰδίας χειρὸς. Πάντως εἶναι τῆς αὐτῆς ἐποχῆς. Ἡ γραφὴ τοῦ τρίτου καὶ τετάρτου τμήματος πιστεύομεν, ὅτι εἶναι μεταγενεστέρα. Ὁ Α. Πολίτης διατυποῖ τὴν εἰκασίαν, ὅτι πιθανῶς ὁ ὅλος κώδιξ προέρχεται ἐκ τῆς αὐτῆς χειρὸς. Κοινὰ χαρακτηριστικὰ ἔχει τὴν ἀνορθογραφίαν καὶ τὴν ἐρυθρογραφίαν. Στάχως βυρσίνη κατεστραμμένη (λιναῖ λωρίδες). Ἐν f. 181 ἄτεχνοι παραστάσεις πτηνῶν καὶ ὄφειων²¹.

21. Ἀναλυτικώτερον ἰδὲ ἐν Λίνου Πολίτη, ἔνθ' ἀν.

2) Βενετία. Marcianus Gr. 386 (Z. 64).

Περγαμηνός, ΙΑ' αἰ. Ἐν ff. 187-188 ἀπόσπασμα τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου προερχόμενον ἐκ τῆς 22ας παραγράφου. Ἐν ἀρχῇ ἀναγράφεται: «Τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου ἀρχιεπισκόπου Κύπρου». Ἐν συνεχείᾳ παρατίθεται τὸ κείμενον ἀπ' ἀρχῆς τῆς 22ας παραγράφου, περατοῦται δὲ διὰ τῆς φράσεως «λαὸν περιούσιον ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν», εἶναι δηλαδὴ κατὰ τι ἑκτενέστερον τοῦ ὑπὸ τοῦ κώδ. 2492 τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Ἀθηνῶν παρατιθεμένου. Ὁ Dindorf παραθέτει τὸ κείμενον τοῦ κώδικος τούτου ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς ἐκδόσεως τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν ἔργου» καὶ δὴ καὶ μετὰ τὴν παράθεσιν τοῦ κειμένου τῆς Ἐπιτομῆς. Νομίζομεν ὅμως ὅτι ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ παραποιήσεως τοῦ σχετικοῦ κειμένου τοῦ Ἐπιφανίου, δεδομένου τὸ μὲν ὅτι αἱ διαφοραὶ δὲν εἶναι οὐσιώδεις, τὸ δὲ ὅτι παρόμοιαι διαφοραὶ καὶ τροποποιήσεις ἀπαντῶσι καὶ εἰς ἄλλους κώδικας. Ὅθεν δύναται οὗτος νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν μετὰ τῶν ἄλλων εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ κειμένου.

3) Escorial Bibl. Monast. T III 13.

Περγαμηνός, 129 φύλλον, mm. 238x204. Ἐγράφη ἀπὸ τοῦ ΙΑ' μέχρι καὶ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ὑπὸ διαφόρων κωδικογράφων. Περιέχει: 1) ff. 1-6 Νομικὸν λεξικὸν κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν μετὰ σχολίων. 2) f. 7 καὶ f. 11v Ἔτεροι δύο ἀλφάβητοι. 3) ff. 14-15v Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐνδείξεως περὶ τοῦ συγγραφέως. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ἐγράφη περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΓ' αἰῶνος²². Τὸ κείμενον ἐν πολλοῖς ἀνορθόγραφον προέρχεται ἐκ τῆς 24ης παραγράφου τοῦ ἔργου τοῦ Ἐπιφανίου, ἄρχεται δὲ ἀπὸ τοῦ «Δράξ ἀλεύρου». Μέχρι καὶ τοῦ «κυάθου» τὰ μέτρα παρατίθενται κατὰ τὴν αὐτὴν σειρὰν καὶ μὲ μικρὰς διαφορὰς πρὸς τὸ κείμενον τῶν λοιπῶν κωδίκων²³. Ἀκολούθως ὁ Escorial T III 13 ἀντὶ τῆς σειρᾶς «Τρυβλίον, Ἀπόρρυμα, Σαφιθὰ, Ἴν» κ.λπ., τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦν οἱ λοιποὶ κώδικες, παραθέτει τὰ μέτρα καὶ σταθμὰ κατὰ διάφορον σειρὰν. Ἀκολουθοῦν ἕτερα ποικίλα ἀποσπάσματα²⁴ κυρίως νομικοῦ περιεχομένου (συλλογὴ νόμων γενομένη ὑπὸ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου (f. 19v), σύνοψις νόμων (f. 122).

4) Escorial Bibl. Monast. Ψ IV 27.

Χαρτῶς, mm. 166x125, ff. II 94 (+23ad, 24a, 80a, 82a, —75) ΙΓ' ἢ ΙΔ' αἰ.²⁵

22. Ἰδὲ Revillo, P.A., Catalogo de los Codices Griecos de la Biblioteca de el Escorial, Tom I, Madrid 1936, σ. 534-535.

23. Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἑκτενὴς προσθήκη εἰς τὰ ἀναγραφόμενα περὶ τοῦ «μετρητοῦ», ἥτις δὲν ἀπαντᾷ εἰς τοὺς ἄλλους κώδικας.

24. Σχετικῶς ἰδὲ E. Miller, Caralogue des Manuscrits Grecs de la Bibliothéque de l'Escorial, Paris 1848 σ. 137-138.

25. Ἰδὲ ἐν Andres, Gregorio de, Catalogo de los Codices Griegos de la Biblio-

Ἐκάστη σελὶς ἔχει εἴκοσι τρεῖς ἢ εἴκοσι τέσσαρας σειράς. Περιέχει διάφορα θεολογικὰ ἀποσπάσματα, ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, Σεβηριανοῦ Γαβάλων κ.λ.π.²⁶ Τὸ ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου τοῦ Ἐπιφανίου παρατίθεται ἐν ff.84v—85v. Ἐν τῇ τελευταίᾳ σειρᾷ τοῦ f. 84v ἀναγράφεται: «Τοῦ Ἁγ. Ἐπιφανίου ἀρχιεπισκόπου Κύπρου» καὶ εὐθὺς ἐν συνεχείᾳ ἐν f. 85: «Περὶ κοσμοποιΐας. Εἴκοσι δύο ἔργα. . .». Τὸ κείμενον περατοῦται ἐν 85v σειρ. «. . δι' ὃ καὶ εἴκοσι δύο εἰσὶν γράμματα παρὰ τοῖς Ἑβραίοις».

5) Σινᾶ. Sinaï (Mont.) Bibl. Monast. 1186.

Περγαμηνός, mm. 255x185, 211 φύλλον, τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΑ' αἰ.²⁷ Περιέχει ἀπόσπασμα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς 22ας παραγράφου ἢ ἀκριβέστερον ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς προηγουμένης (21ης) («εἴκοσι γὰρ καὶ δύο. . .») μέχρι τοῦ «. . τοῦτο μόνον τὸ ἔργον ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ». Τοῦτο παρατίθεται ἐν ff. 194v - 195, προέρχεται δὲ ἐκ τῆς χρονογραφίας Κοσμά τοῦ Ἰνδικοπλεύστου, ὅστις σημειωτέον κατὰ παράδοσιν ἐκάρη μοναχὸς εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σινᾶ.

6) Φλωρεντία. Laurentianus Gr. Plut. IX, 28.

Περγαμηνός, 279 φύλλον, τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΑ' αἰ.²⁸ Περιέχει τὸ αὐτὸ ἀπόσπασμα πρὸς τὸν Sinaï (Mont.) Bibl. Monast. 1186 ἐκ τῆς 22ας παραγράφου τοῦ ἔργου τοῦ Ἐπιφανίου. Τοῦτο παρατίθεται ἐν ff. 260v - 259²⁹.

Τὸ ὑπὸ τῶν ὡς ἄνω κωδίκων παραδιδόμενον κείμενον τῆς 22ας παραγράφου διαφέρει ἐν τισὶ τοῦ κειμένου τῶν λοιπῶν κωδίκων³⁰. Ἀντιθέτως μεταξὺ τῶν ὡς ἄνω κωδίκων ὑπάρχει καταπληκτικὴ ὁμοιότης³¹. Ὅθεν πιθανῶς ὁ Sinaïticus νὰ εἶναι κατὰ τι ἀρχαιότερος τοῦ Laurentianus, τοῦτον δὲ νὰ εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοῦ ὁ συγγραφεὺς τοῦ Laurentianus. Εἶναι λίαν πιθανὴ

teca de el Escorial, Tomo III, Madrid 1967, σ. 115. Κατὰ τὸν E. Miller εἶναι τοῦ ΙΔ' αἰ. Ἰδὲ E. Miller, les Manuscrits Grecs de l' Escorial, Amsterdam 1966, σ. 453.

26. Ἰδὲ E. Miller, Les Manuscrits... ἐνθ' ἄν.

27. Cardthausen, Victor, Catalogus Codicum Graecorum Sinaïticorum, Oxonii 1866, σ. 241.

28. Ὁ Bandini κατατάσσει τοῦτον εἰς τὸν Ι' αἰ. Bandini, Angelo Maria, Catalogus Bibliothecae Laurentianae Mediceae I, Lipsiae 1961, σ. 440.

29. Πρόκειται προφανῶς ἐνταῦθα περὶ ἀντιστρόφου τῆς κανονικῆς ἀριθμῆσεως

30. Αἱ διαφοραὶ σημειοῦνται ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

31. Μόναι διαφοραὶ εἶναι αἱ ἐξῆς:

α) Κείμενον κωδίκων: μέγιστα ἔργα. Κείμενον Sinaï: μέγιστα σημεῖα ἔργα. Κείμενον Laurentianus: μέγιστα — ἔργα.

β) Κείμενον κωδ.: τὸ ἡμισυ. Κείμενον Sinaï: τὰ ἡμισυ. Κείμενον Laur.: τὰ ἡμισυ. (Ἡ διόρθωσις αὕτη ἀπαντᾷ δις εἰς τὸ κείμενον).

γ) Κείμενον κωδ. καὶ Sinaï: ἐν μέσῳ ἐπὶ πρόσωπον. Κείμενον L: — ἐπὶ πρόσωπον.

ἡ ἐξ Ἀλεξανδρείας προέλευσις τῶν δύο χειρογράφων, ἔνθα μᾶλλον συνετάχθη καὶ ἡ τοπογραφία τοῦ Κοσμοῦ³². Καὶ οἱ δύο κώδικες εὐθὺς μετὰ τὴν παράθεσιν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς δημιουργίας διακόπτουν τὸ ἐκ τοῦ Ἐπιφανίου ἀπόσπασμα καὶ παραθέτουν κείμενον συνδέον τὰ ἀνωτέρω περὶ δημιουργίας ἀναγραφέντα πρὸς τὰ ἐν συνεχείᾳ ἐκ τοῦ «Περὶ ἐλεημοσύνης» λόγου τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἐκτιθέμενα³³.

Ἐξετάζοντες τὴν χειρόγραφον παράδοσιν τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου εἰς τοὺς νεωτέρους κώδικας δέον, ὅπως ἐν πρώτοις ἀναφέρωμεν τὸν τῆς Ἰένης (Bos. f. 1). Οὗτος εἶναι χαρτῶος 174 φύλλων, mm. 322X226, συνετάχθη δὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰ. καὶ δὴ καὶ τῷ 1304 συμφώνως πρὸς τὴν ἐν τῷ τέλει τοῦ Παναρίου ὑποσημείωσιν. Εἰς τὸν κώδικα τοῦτον ἀκολουθεῖται ἡ ἐξῆς σειρά: Πανάριον (ff. 1a - 120b), Ἀγκυρωτὸς (ff. 121a - 152b), Ἀνακεφαλαίωσις (ff. 152b - 161a), Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν (ff. 161a - 168b). Τὰ τρία τελευταῖα ἔργα παρατίθενται ἄνευ ἐπιγραφῆς. Μεταγενέστεραι τυγχάνουν αἱ φράσεις (f. 161a) τῆς Ἀνακεφαλαίωσεως «τέλος τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἐπιφανίου περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν». Ἐν f. 168b, ἔνθα περατοῦται, ὡς ἀνεγράφη, τὸ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργον, ὑπάρχει ἐν ἐρυθρὸν πλαίσιον. Ἐν συνεχείᾳ ἀκολουθοῦν χωρία ἐκ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (f. 168ab). Τέλος ἀκολουθεῖ ἡ χρονογραφία τοῦ Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως (ff. 169a - 174a). Ἀξιοσημείωτον τυγχάνει, ὅτι ὁ κώδιξ οὗτος, ὡς καὶ οἱ ἐν συνεχείᾳ μνημονευησόμενοι Rehdigeranus 240 καὶ Parisinus Gr. 835, εὐθὺς μετὰ τοὺς λόγους τοῦ Χρυσοστόμου παραθέτουν τὴν φράσιν «τέλος τοῦ λόγου τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου τοῦ ἐπιλεγομένου Ἀγκυρωτοῦ» (f. 168v)³⁴. Κατὰ τὸν K. Holl³⁵ ὁ κώδιξ Rehdigeranus 240 ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τῆς Ἰένης.

Εἰς τὸν κώδικα Laurentianus Gr. Plut. VI 12 τοῦ ΙΔ' αἰ., mm. 237X169, 237 φύλλων, χαρτῶον, τὸ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργον παρατίθεται ἐν ff. 81v - 95v, ἐνῶ ὁ Ἀγκυρωτὸς (ff. 1 - 66) καὶ ἡ Ἀνακεφαλαίωσις (ff. 66 - 81v) προηγοῦνται. Τὸ ἔργον ἄρχεται ἀπὸ τῆς αὐτῆς σειρᾶς, ἔνθα τελειώνει τὸ προηγούμενον (f. 81v, 19η σειρά), παραλείπεται δὲ ὁ τίτλος τοῦ ἔργου. Μόνον τὸ σημεῖον . . . ποιεῖται τὴν διάκρισιν τῶν δύο ἔργων³⁶. Ὡς ἀναγράφει ὁ K. Holl, καίτοι οἱ κώδικες L (Laurentianus

32. Πρβλ. Bandini, *Catalogus Bibliothecae Laurentianae Mediceae I*, Lipsiae 1965, σ. 440.

33. Σημειωτέον ὅτι καὶ εἰς τὸ κείμενον τοῦτο μεταξὺ τῶν δύο κωδίκων ὑπάρχει καταπληκτικὴ ὁμοιότης μὲ μίαν μόνον μικρὰν διαφορὰν (συμμαρτυροῦντα S, μαρτυροῦντα L).

34. Πρβλ. *Cod. Rehdigeranus 240 f. 254v* «τέλος τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου τοῦ λεγομένου ἁγκυρωτοῦ». Αἱ τελευταῖαι ἀκριβῶς λέξεις ὑπάρχουν καὶ ἐν τῷ Parisinus 835 (K. Holl... ἐνθ' ἄν., σ. 72).

35. Ἐνθ' ἄν., σ. 64 καὶ 79.

36. Περὶ τοῦ κώδικος Laurentianus LIX 21 δὲν ποιούμεθα λόγον, διότι παρατίθεται μόνον τμήμα τοῦ Ἀγκυρωτοῦ.

VI 12) καὶ J (Jenensis Bos. f. 1) εἶναι ἀνεξάρτητοι ἀλλήλων, μεταξὺ αὐτῶν ὑφίσταται συγγένεια (ἢ αὐτὴ σειρὰ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἐπιφανίου, ἢ προηγουμένη τοῦ Ἀγκυρωτοῦ βιογραφικὴ σημείωσις, ἢ παράλειψις τοῦ τίτλου ὑπεράνω τῆς «Ἀνακεφαλαιώσεως» καὶ τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου³⁷. Γενικῶς δ' εἰπεῖν ὁ L διατηρεῖ κείμενον καλύτερον τοῦ J. Τοῦτο ὑποστηρίζει ὁ K. Holl σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ διότι κάτωθεν τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου δὲν παρατίθενται τὰ ἀποσπάσματα ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Νικηφόρου, ὡς εἰς τοὺς κώδικας Vindobonensis καὶ Ἰένης³⁸.

Τὸ τμήμα τοῦ κώδικος Vindobonensis Suppl. Gr. 91 τὸ περιέχον ἀπόσπασμα τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου ἀνήκει εἰς τὸν ΙΕ' αἰῶνα³⁹. Τὸ ἀπόσπασμα παρατίθεται ἀπὸ τοῦ f.105v εὐθὺς μετὰ τὴν Ἀνακεφαλαίωσιν. Μετὰ τὰς τελευταίας λέξεις αὐτῆς («...καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν») παρατίθεται ἄνευ ἐπιγραφῆς ἢ πρώτης φράσεως τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου («Εἰς τις ἐθέλει τῶν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς...»). Τὸ ἔργον παρατίθεται μέχρι τοῦ f. 123v—τέλος τοῦ διὰ τοῦ σημείου ε' σημειουμένου τμήματος—, ἔνθα ἐν τῷ τέλει τῆς σελίδος ἀναγράφεται: «. . .μῖα ἐρμηνεία πρὸς τὴν ἐτέραν συνέθηκεν⁴⁰. Ἐν συνεχείᾳ (f. 124) παρατίθεται τμήμα τοῦ Παναρίου (Κατὰ ἀντιδικομαριανιτῶν). Τὸ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργον συνεχίζεται ἀπὸ τοῦ f. 147 (ἀρχὴ τοῦ διὰ τοῦ σημείου ζ' ἀριθμουμένου τμήματος) διὰ τῶν λέξεων «. . .Περὶ τῶν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς σταθμῶν τε καὶ μέτρων καὶ ἀριθμῶν δηλώσαντες...»⁴¹ μέχρι καὶ τοῦ f. 152, ἔνθα κατακλείει, ὡς καὶ οἱ πλείστοι τῶν ἑλληνικῶν κωδίκων διὰ τῶν λέξεων «συνημμένον ἢ συνεστραμμένον». Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς σελίδος 105v τίθεται: «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν». Ὡσαύτως εἰς τὸ τέλος τοῦ f. 123v εἰς τὸ ἀριστερὸν ἄκρον ἀναγράφεται: «ζητεῖ τὸ ἐπίλοιπον». Ἐκ τούτου δύναται τις νὰ συμπεράνη, ὅτι τὸ χειρόγραφον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὅπ' ὄψιν τοῦ ὁ γράφων τὸν κώδικα, περιεῖχε τμήμα τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου. Τὸ αὐτὸ βεβαίως ἰσχύει καὶ διὰ τὰ ἄλλα ἐν τῷ κώδικι ὑπάρχοντα ἔργα. Λίαν ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ παρατήρησις τοῦ K. Holl, καθ' ἣν ἡ παράθεσις τῆς φράσεως «ζητεῖ τὸ ἐπίλοιπον» δὲν σημαίνει, ὡς ἀρχικῶς νομίζει τις, ὅτι ὁ γράφων τὸν κώδικα παραπέμπει εἰς ἄλλο ση-

37. Ἰδὲ K. Holl...ἐνθ' ἄν., σ. 84.

38. Ἐνθ' ἄν., σ. 87. Πρβλ. καὶ σ. 81.

39. Δέον, ὅπως σημειωθῆ, ὅτι τοῦ κώδικος τούτου ἡ ἀξία παρεθεωρήθη ὑπὸ τῶν Dindorf καὶ De Lagarde. Ὁ κώδιξ οὗτος, χαρτῶος, mm. 192X130, 310 φύλλων ἀνήκει εἰς τὸν ΙΓ' ἢ ΙΔ' αἰῶνα, εἶναι δὲ συλλογὴ μεγαλυτέρων καὶ μικροτέρων ἀποσπασμάτων ἐκ διαφόρων συγγραφέων ἢ μᾶλλον εἶναι συνένωσις ἐπὶ μέρους συλλογῶν.

40. Ἰδὲ ἐν τῇ παραθέσει τοῦ κειμένου σ. 38 σειρὰ 567.

41. Ἐνθ' ἄν., σ. 41 σειρὰ 646. Σημειωτέον, ὅτι τὸ δεύτερον ἀπόσπασμα δὲν ἀποτελεῖ συνέχαιαν τοῦ πρώτου. Παραλείπεται ὀλόκληρος ἡ 19ῃ καὶ 20ῃ παράγραφος, ἡ τελευταία σειρὰ τῆς 18ῃς καὶ μερικαὶ σειραὶ ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς 21ῃς.

μειον τοῦ χειρογράφου του, ἔνθα συνεχίζει τὴν ἀντιγραφὴν, ἀλλ' ὅτι τὸ χειρόγραφον, τὸ ὁποῖον εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν σταματᾷ εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου καὶ ὁ ἴδιος διακόπτει τὴν ἀντιγραφὴν καὶ ὡς ἐκ τούτου ὄφειλεν εἰς ἄλλας πηγὰς νὰ εὔρη τὴν συνέχειαν⁴². Ἀπόδειξιν τούτου ἀποτελεῖ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι τὸ δευτέρον τμήμα τοῦ παρατιθεμένου ἔργου δὲν ἀποτελεῖ, ὡς ἤδη ἀνεγράφη, συνέχειαν τοῦ πρώτου. Ἐξ ἴσου ὁμως ὀρθὸν εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ἐσφαλμένως ἐτοποθετήθησαν τὰ φύλλα 124 - 146 εἰς τὴν θέσιν, εἰς τὴν ὁποῖαν σήμερον ὑπάρχουν, χωρὶς βεβαίως τοῦτο νὰ δικαιολογητῆ τὴν ἀποσπασματικῶς εἰς τὸν συγγράψαντα τὸν κώδικα διάσωσιν τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου, ὡς καὶ ἄλλων ἔργων. Σημειωτέον ὅτι ὁ κώδιξ οὗτος ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ κώδικος Urbinas 17/18⁴³, χωρὶς τοῦτο νὰ ἀποκλείη τὸ ἐνδεχόμενον ἀντλήσεως ἐκ κοινῆς πηγῆς⁴⁴, ἴσως μάλιστα τὸ δευτέρον νὰ εἶναι πιθανώτερον.

Ἐκ τῶν κωδίκων τοῦ Βατικανοῦ, ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὸν Vaticanus Gr. 1142, μόνον ὁ Vaticanus Gr. 1196 περιέχει ὀλόκληρον σχεδὸν τὸ ἑλληνιστὶ σφζόμενον τμήμα τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου. Πρόκειται περὶ χαρτῶου κώδικος γραφέντος περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, διαστάσεων 348 x 250 χιλιοστῶν, ἔχει 45 ἠριθμημένα φύλλα εἰς 38 σειράς, ἔνθα περιέχονται συνοδικαὶ πράξεις καὶ ἔργα τοῦ Ἐπιφανίου Σαλαμίνος. Τὸ ἐκ τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου ἀπόσπασμα παρατίθεται ἀπὸ τοῦ f. 26 μέχρι καὶ τοῦ f.35v. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ κειμένου τοῦ Ἐπιφανίου ἀναγράφεται: «Ζῆτει τὰ λοιπὰ ἐν ταῖς αἱρέσεσι (αἱρέσεσιν)». Ἀκολούθως δὲ «(Α)ὕτη τοῦ δευτέρου τόμου ἀνακεφαλαίωσις».

Ὁ Vaticanus Gr. 1196 εἶναι μερικὴ ἀντιγραφὴ τοῦ Vaticanus Gr. 1142 γενομένη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Σανκταμαύρα. Περὶ τούτου μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος ἐν

42. Ἰδὲ K. Holl... ἐνθ' ἄν., σ. 58.

43. K. Holl... ἐνθ' ἄν., σ. 62 ἔνθα καὶ παραδείγματα. Ὁ κώδιξ Urbinas, καίτοι δὲν ἐγράφη τὸν Ι' αἰῶνα, ὡς ὁ Stornajolo ἀναγράφει (Codices Urbinari Graeci, Rom 1895, σ. 26) πάντως χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ ΙΒ' ἢ μάλλον τοῦ ΙΓ' αἰῶνος (K. Holl... ἐνθ' ἄν., σ. 46). Ὁ κώδιξ Vindobonensis Gr. 91 ἀποτελεῖ τὴν πρώτην σφζομένην συλλογὴν ἔργων τοῦ Ἐπιφανίου, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὅτι περιεῖχε πλὴν τοῦ Παναρίου, τῆς Ἀνακεφαλαίωσεως καὶ τοῦ Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν ἔργου καὶ αὐτὸν τὸν Ἀγκυρωτόν, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ μετὰ τὴν παράθεσιν τῶν χωρίων τοῦ Χρυσοστόμου ἀναφερομένου «τέλος λόγου τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου τοῦ ἐπιλεγόμενου Ἀγκυρωτοῦ». (K. Holl... ἐνθ' ἄν. σ. 60). Λαμβανομένης ὁμως ὑπ' ὄψιν τῆς συγγενείας, ἣν ἔχει πρὸς τὸν Urbinas καὶ ἀσχετῶς τῆς ἐξαρτήσεως ἢ μὴ ἐκ τούτου ἢ χρησιμοποίησεως κοινῶν προτύπων, δύναται μετὰ βεβαιότητος νὰ συναχθῆ τὸ συμπέρασμα, ὅτι πρὸ τοῦ κώδικος Vindobonensis ὑπῆρχε παλαιότερα τις συλλογὴ ἔργων τοῦ Ἐπιφανίου—προφανῶς δὲ περισσότεραι τῆς μιᾶς—, ἥτις ἀπωλέσθη (Πρβλ. K. Holl... ἐνθ' ἄν., σ. 63). Περὶ τῆς σχέσεως τοῦ κώδικος Urbinas 17/18 πρὸς τὸν Vaticanus 503 καὶ τὸν Marcianus 125 ἰδὲ ἐν K. Holl... ἐνθ' ἄν., σ. 48 - 54.

44. K. Holl... ἐνθ' ἄν., σ. 63.

τῇ ὑποσημειώσει τοῦ f. 1, τὴν ὁποίαν παραθέτει ὁ G. Mercati (Opere Minori IV p. 131 n. 1). Σημειωτέον ὅτι πρὶν ἢ ἀναγνώσωμεν τὴν σημείωσιν ταύτην εἶχομεν καταλήξει εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο οὐ μόνον ἐκ τῆς προφανοῦς ὁμοιότητος τῶν δύο κωδίκων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἀντιγραφικῶν σφαλμάτων τῶν παρατηρουμένων ἐν τῷ Vaticanus Gr. 1196 εἰς τὸ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργον. Ὅσακις τὸ κείμενον τοῦ Vaticanus Gr. 1142 εἶναι δυσανάγνωστον, ὁ κῶδιξ 1196 ἔχει ἀντιγραφὴν ἐνίοτε ἐσφαλμένην καὶ οὕτω τὸ κείμενον τούτου διαφέρει τῶν ἄλλων κωδίκων⁴⁵.

Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κώδικος ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀντιγραφῆς ὁ Vaticanus Gr. 1142 ἦτο πληρέστερος ἢ σήμερον. Ἡ σειρά τῶν φύλλων ἐν ἀρχῇ τοῦ κώδικος πρέπει νὰ τεθῇ ὡς ἐξῆς: 1 - 7, 15, 9 - 14, 8, 16 κ.τ.λ. Σχεδὸν ὅλοι οἱ τίτλοι παραλείπονται ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως, ὅστις λίαν πιθανῶς εἶχε τὴν πρόθεσιν νὰ προσθέσῃ τούτους ἐκ τῶν ὑστέρων. Ἐκ τῆς εὐθὺς ἐν συνεχείᾳ παρατιθεμένης περιγραφῆς τοῦ κώδικος διαβλέπει τις καὶ τὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ κῶδιξ οὗτος συμπληροῖ τὸν Vaticanus Gr. 1142.

1. ff. 1 - 7v Νομοκάνων XIV τίτλων. Ἀντιγραφή ἀπὸ τοῦ f. 8v σειρά 11η τοῦ Vaticanus Gr. 1142.

2. ff. 15 - 23 Ὑπάρχουσι τὰ καὶ ἐν τῷ Vaticanus Gr. 1142 παρατιθέμενα ποικίλα κανονικὰ μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ τρίτη ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Βασιλείου εἶναι πλήρης. Ὡσαύτως ἐν ff. 22v - 23 ἀπαντᾷ καὶ ἀπόσπασμα ἐκ τῆς τετάρτης ἐπιστολῆς πρὸς Ἀμφιλόχιον.

3. ff. 23 - 24v Ἀγ. Ἐπιφανίου, Ἀγκυρωτός⁴⁶.

f. 25r - v κενόν.

4. ff. 26 - 35 Ἀγ. Ἐπιφανίου, Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν⁴⁷.

5. ff. 35 - 41 Ἀγ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Περὶ αἱρέσεων⁴⁸.

6. ff. 41 - 42v Ἀγ. Σωφρονίου Ἱεροσολύμων ἀπόσπασμα ἐκ συνοδικῆς ἐπιστολῆς.

7. ff. 42v-45v Τιμοθέου πρεσβυτέρου, Περὶ τῆς ἀποδοχῆς τῶν αἱρετικῶν⁴⁹.

Πλὴν τῶν προαναγραφέντων δύο κωδίκων τοῦ Βατικανοῦ, οἵτινες περιέχουν τὸ σύνολον σχεδὸν τοῦ ἑλληνιστῆ διασωθέντος τμήματος τοῦ

45. Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ κειμένου σημειοῦμεν ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσι τὰς διαφορὰς ταύτας.

46. Ὁ K. Holl θεωρεῖ σημαντικὸν τὸν κώδικα. Τὸ κείμενον διακόπτεται ἀποτόμως «ἀ δέδωκέ μοι ὁ πατήρ». Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο πιθανώτατα ὑπῆρχε χάσμα εἰς τὸν Vaticanus Gr. 1142 ἥδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰωάννου Σανκταμαύρα.

47. Ὁ τίτλος προσετέθη τὸν 17ον αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Λέοντος Ἀλλατίου.

48. Τοῦ αὐτοῦ Ἐπιφανίου προσθέτει Λέων ὁ Ἀλλάτιος.

49. Τὸ κείμενον διακόπτεται ἀποτόμως: «Ναυατιανοί, οὗτοι Σαββατιανοί. Ὁ Ναυατος» (τὸ «ατος» ἐν τῇ ᾠφ).

ἔργου, ἕτεροι δύο περιέχουν ἀποσπάσματα τούτου. Πρόκειται περὶ τῶν Vaticanus Gr. 1569 καὶ 1753.

1) Vaticanus Gr. 1569 τοῦ ΙΔ' ἢ ΙΕ' αἰ. χαρτῶς, mm. 220 x 146, 220 φύλλον (+110α) εἰς 24 σειράς⁵⁰. Τὸ κείμενον τοῦ Ἐπιφανίου παρατίθεται ἀπὸ τοῦ f. 217v ἕως f. 218, περιέχει δὲ ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ τέλους τῆς 21ης καὶ ἐκ τῆς 22ας παραγράφου τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου. Τὸ κείμενον ἀρχεται ἀπὸ τοῦ «Ὅτι εἴκοσι δύο ἔργα ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τῆς ἐβδόμης ἡμέρας, ἀτινά ἐστι τάδε. Τῆ α' ἡμέρᾳ τοὺς οὐρανοὺς τοὺς ἀνωτέρω. . .». Τὸ κείμενον παρατίθεται μέχρι τῆς φράσεως «καὶ ἐλόγησεν αὐτὴν καὶ ἡγίασεν αὐτήν».

2) Vaticanus Gr. 1753, τέλη ΙΕ' αἰ., χαρτῶς, mm. 212 x 148, φύλλα 529 (+22α), 26 σειραὶ κατὰ φύλλον κατὰ τὸ πλεῖστον δυσανάγνωστοι. Περιεχόμενον ποικίλον, κυρίως θεολογικόν⁵¹. Ff. 74v - 75 τὸ ἐκ τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἀπόσπασμα. Εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ τοῦ προηγουμένου κώδικος τουτέστι ἀπ' ἀρχῆς τῆς 22ας παραγράφου. Ἐν f. 74v καὶ ἐν τῇ 10ῃ σειρᾷ ἐν τῇ ᾧ ἀναγράφεται: «Ἐν ἕξ ἡμέραις ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα». Ἄρχ. «τῆ α' ἡμέρᾳ. . .» τελ. «. . ἡγίασεν αὐτήν». Ἐν συνεχείᾳ (f. 75) ἀναγράφεται: «Αἱ νομοθεσίαι ἃ(ς) ἔδωκεν ὁ Θεός. Ἐγὼ εἶμι. . .» κ.λ.π.

Εἰς τὸν κώδικα *Rehdigeranus* 240, ΙΕ' αἰ., περγαμηνός, 327 φύλλον, mm. 375 x 262, τὸ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργον παρατίθεται εἰς τὸ πρῶτον τμήμα αὐτοῦ καὶ δὴ καὶ ἀπὸ τοῦ f. 249 ἕως τὸ f. 254 εὐθὺς μετὰ τὴν Ἀνακεφαλαίωσιν καὶ ἄνευ τίτλου. Ἐπὶ τῆς ἰδίας σειρᾶς, ἔνθα περατοῦται τὸ κείμενον τῆς Ἀνακεφαλαιώσεως καὶ ἐνῶ μικρόν τι διάστημα μόνον παραμένει κενόν, ἀναγράφονται αἱ λέξεις «εἷς τις δὲ θέλει τῶν ἐν ταῖς θείαις. . .» κ.λ.π. Πρὸ τῆς Ἀνακεφαλαιώσεως παρατίθεται τμήμα τοῦ Παναρίου καὶ τοῦ Ἀγκυρωτοῦ⁵².

Ἐσαύτως ὁ *Parisinus* Gr. 835, ΙΣ' αἰ., χαρτῶς, 220 ἠριθμημένων φύλλον, 222 ἐν τῇ πραγματικότητι, διπλῆ ἀρίθμησις τοῦ f. 75, mm. 315x227⁵³ περιέχει τὸ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργον εὐθὺς μετὰ τὴν Ἀνακεφαλαίωσιν. Καίτοι καὶ ἐνταῦθα παραλείπεται ἡ ἐπιγραφή, τὸ κείμενον παρατίθεται εἰς νέαν σελίδα (ff. 206v - 219). Ἡ ἐπιγραφή «τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου περὶ

50. Σχετικῶς ἰδὲ G. Giannelli, *Codici Vaticani Graeci, Cod. 1485-1863*, In *Bibliotheca Vaticana MCML*, σ. 164.

51. Ἐπειδὴ ἡ ἀναλυτικὴ περιγραφή τοῦ κώδικος τούτου τοῦ Βατικανοῦ εὑρίσκεται ἤδη ὑπὸ ἐκτύπωσιν, παραλείπομεν αὐτήν. Τὰ δοκίμια εὐγενῶς παρεχώρησεν ἡμῖν ὁ Mgr. Paul Canart, τὸν ὁποῖον καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτῆς εὐχαριστοῦμεν.

52. Ὁ κώδιξ *Rehdigeranus* ἔχει ἀπολεσθῆ καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἠδυνήθημεν νὰ γνωρίσωμεν τοῦτον οὔτε ἐξ αὐτοψίας οὔτε ἐκ μικροταινίας. Περιγραφὴν τούτου δίδει ὁ K. Holl, *Die Handschriftliche... ἐνθ' ἄν.*, σ. 63 - 68.

53. Ἰδὲ καὶ K. Holl... ἐνθ' ἄν., σ. 70. Πρβλ. O. Viedebant... ἐνθ' ἄν., σ. 25.

μέτρων καὶ σταθμῶν» εἶναι μεταγενεστέρα προσθήκη. Εἰς τὸ τέλος τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου ὑπάρχει ἓν ἐρυθρὸν πλαίσιον καὶ ἔπονται, ὡς καὶ παρὰ τοῖς κώδιξι Vindobonensis Gr. 91, Ἰένης Bos. f. 1. καὶ Rehdigeranus 240, χωρία ἐκ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Κατὰ τὸν K. Holl ὁ Parisinus 835 προέρχεται ἐκ τοῦ κώδικος Angelicus 94⁵⁴, ὅστις πάλιν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ Rehdigeranus 240⁵⁵.

Συμπληροῦντες τὰ ὑπὸ τοῦ K. Holl ἀναγραφόμενα σημειοῦμεν ὅτι ὁ

54. Δὲν ἐγένετο τούτου μνεῖα, διότι διαλαμβάνει μόνον τμήμα τοῦ Παναρίου καὶ δὴ καὶ μέχρι τῆς αἰρέσεως 69.

55. Ὁ K. Holl εἰς τὴν προμνημονευθεῖσαν μελέτην αὐτοῦ ἐξετάζων τὰς ὑφισταμένας σχέσεις παλαιότερων καὶ νεωτέρων κωδίκων καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ὁμοιότης τοῦ κώδικος Vindobonensis 92 πρὸς τὸν τῆς Ἰένης ἀποδεικνύει οὐχὶ ἀπλῶς, ὅτι τὸ ἀρχετύπον τῶν U (Urbinas) καὶ W (Vindobonensis) περιεῖχεν ἤδη ἔργα τοῦ Ἐπιφανίου, ἀλλ' ὅτι ἐν αὐτῷ ἤδη ὑπῆρχον αἱ ἰδιότητες, τὰς ὁποίας συναντῶμεν εἰς τοὺς μετέπειτα κώδικας. Αἱ ἰδιότητες αὗται εἶναι αἱ ἑξῆς:

1. Ἡ σειρά τῶν ἔργων τοῦ Ἐπιφανίου: Πανάριον, Ἀγκυρωτός, Ἀνακεφαλαίωσις, Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν.

2. Ἡ ἀνευ τίτλου παράθεσις τῆς Ἀνακεφαλαίωσεως καὶ τοῦ Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν ἔργου.

3. Ἡ εὐθὺς ἐν συνεχείᾳ παράθεσις τῶν πέντε ἑκτενῶν ἀποσπασμάτων ἐκ τοῦ Χρυσοστόμου.

4. Ἡ μετὰ ταῦτα φράσις «Τέλος λόγου τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου τοῦ λεγομένου Ἀγκυρωτοῦ».

5. Ἡ χρονογραφία τοῦ Νικηφόρου.

Ἡ ὑπὸ τοιαύτην ὁμοίαν μορφήν ὑπαρξίς κώδικος ὁδηγεῖ τὸν K. Holl εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τοῦ ἀρχετύπου τούτου προηγουντο δύο ἄλλα, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον περιεῖχε μόνον ἔργα τοῦ Ἐπιφανίου μέχρι καὶ τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου, προσετέθησαν δὲ τὰ ἐκ τοῦ Χρυσοστόμου πέντε ἀποσπάσματα κατὰ τὴν συνήθειαν νὰ συμπληρῶνται τὰ κενὰ φύλλα κώδικος τινος δι' ἄλλων ἔργων. Ὁ ἐπόμενος ἀντιγραφεὺς νομίσας ὅτι τὰ ἀπὸ τοῦ Ἀγκυρωτοῦ καὶ ἑξῆς δὲν ἀποτελοῦν κεχωρισμένα ἔργα, δεδομένου ὅτι δὲν ὑπῆρχε τίτλος εἰς αὐτὰ, προσέθεσεν εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὰ ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ Χρυσοστόμου, ἅτινα ἐθεώρησεν ὡς ἐπισυναφθεῖσας «χρήσεις», τὸ «τέλος λόγου τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου τοῦ ἐπιλεγομένου Ἀγκυρωτοῦ». Τέλος τρίτη μορφή τυγχάνει ἡ ἤδη προαναγραφείσα, εἰς ἣν προσετέθη ἡ χρονογραφία τοῦ Νικηφόρου.

Ὁ K. Holl ὡσαύτως ἀναγράφει, ὅτι ὁ κώδιξ U (Urbinas 17)18) ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ V (Vaticanus 503) ἀπ' εὐθείας. Ἐν συνεχείᾳ ἀποδεικνύει τὴν συγγένειαν τῶν κωδίκων U καὶ W (Vindobonensis Gr. 91) καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ κώδιξ M (Marcianus 125) συνδέεται πρὸς τὸν V λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι εἰς αὐτοὺς πρὸ τοῦ Παναρίου οὐδεμία ἐπιγραφή τίθεται. Ἐπὶ τούτου στηριζόμενος ὁ K. Holl ὑποστηρίζει τὴν ἔποψιν, ὅτι τὸ Πανάριον δὲν κατεῖχεν ἀρχικῶς τὴν πρώτην θέσιν, ὡς ἐμφανίζεται εἰς τοὺς εἰς ἡμᾶς διασωθέντας κώδικας, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ μορφή τῶν V καὶ M ἀπέχει τῆς ἀρχικῆς, καθ' ἣν ὁ Ἀγκυρωτός ἀπετέλει τὸ πρῶτον ἐκ τῶν παρατιθεμένων ἔργων τοῦ Ἐπιφανίου. Καὶ ἡ πρώτη ὁμοίως αὐτῆ συλλογὴ δὲν προέρχεται ἐκ τοῦ Ἐπιφανίου, δεδομένου ὅτι αὐτὴ περιεῖχε καὶ τὴν Ἀνακεφαλαίωσιν, ἡ ὁποία τυγχάνει μὴ γνήσιον ἔργον. Σχετικῶς πρὸς τὸ μὴ γνήσιον τῆς Ἀνακεφαλαίωσεως ἰδὲ K. Holl, Die Handschriftliche...ἔνθ' ἀν., σ. 95 - 98.

Vaticanus Gr. 1142 ἔχει θέσιν ἐν τῷ στέμματι τῶν κωδίκων τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου ἀνάλογον ἐκείνης, ἣν ἔχει ὁ τμήμα τοῦ Παναρίου περιέχων Vaticanus 503 εἰς τὸ γενικῶς περὶ τῶν ἔργων τοῦ Ἐπιφανίου ὑπὸ τοῦ ὡς ἄνω ἐρευνητοῦ διδόμενον στέμμα.

Σημειωτέα ὡσαύτως ἢ εἰς τινὰ σημεῖα ὁμοιότητος τοῦ κώδικος Vaticanus Gr. 1142 πρὸς τὸ συριακὸν κείμενον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ἑλληνικὸν κείμενον ἀσφαλῶς ἀρχαιότερον τοῦ νῦν σφζομένου εἰς τὰ ἑλληνικὰ χειρόγραφα. Χαρακτηριστικῶς ἀναφέρομεν τὸ ἐξῆς παράδειγμα: Ἐν τῇ 21ῃ παραγράφῳ καὶ ἐν τῷ συριακῷ κειμένῳ ἀναγράφεται: «εἰσὶ δὲ εἴκοσι μόδιοι σίτου ἢ κριθῶν». Ἀντιστοιχῶς οἱ Vaticanus 1142 καὶ 1196 ἔχουσι «εἰσὶ δὲ κ' μόδιοι σίτου ἢ κριθῶν». Ἀντιθέτως οἱ Vindobonensis Gr. 91 καὶ Laurentianus VI 12, τοὺς ὁποίους ἀκολουθοῦν εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἔργου πάντες οἱ χρησιμοποίησαντες τοὺς ἑλληνικοὺς κώδικας (Oporinus, Petavius, Dindorf), ἀναγράφουν: «εἰσὶ δὲ καὶ μόδιοι σίτου. . .». Ἀντιθέτως ὁ De Lagarde ἀκολουθῶν τὸ συριακὸν κείμενον ἀναγράφει «εἰσὶ δὲ εἴκοσι μόδιοι».

Τὸ κοινὸν λάθος μεταξύ L καὶ VS δηλοῖ, ὅτι εἰς τὸ πρωτότυπον, ἐξ οὗ ἦντλησαν ὑπῆρχεν ἡ ἐσφαλμένη ἀντιγραφὴ τοῦ «κ'» εἰς «καί». Τοῦτο ὀδηγεῖ ἡμᾶς εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς γνώμης, ὅτι ὁ Vaticanus 1142 διασφύζει κείμενον ἀρχαιότερον κατὰ πολὺ τῶν ἄλλων κωδίκων καὶ ὁμοιάζον πρὸς τὸ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συριακῶν χειρογράφων σφζόμενον.

Περὶ τῆς ἀμοιβαίας ἐξαρτήσεως μεταξύ τῶν λοιπῶν κωδίκων εἶναι δύσκολον μετὰ θετικότητος νὰ ἀποφανθῶμεν, δεδομένου ὅτι μικρὰ ἀποσπάσματα τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου διασφύζουν. Ἡδη εἰς τὸν οἰκεῖον τόπον ἐξήρθη ἡ ὑφισταμένη συγγένεια μεταξύ τῶν Sinai (Mont) Bibl. Monast. 1186 καὶ Laurentianus Gr. Plut. IX 28.

Σημειωτέον τέλος, ὅτι κείμενα σχετιζόμενα πρὸς τὸ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργον τοῦ Ἐπιφανίου καὶ εἰδικότερον πρὸς τὰ μέτρα καὶ σταθμά, περὶ ὧν γίνεται λόγος ἐν τῇ 24ῃ παραγράφῳ, ὑπάρχουν εἰς πολλοὺς ἄλλους κώδικας. Σημειοῦμεν ἐνδεικτικῶς τινὰ ἐξ αὐτῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἐπιφανίου σφζόμενα, ἐντάσσοντες ταῦτα εἰς ομάδας ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν.

Α'. 1) Βατοπεδίου 594 2) Vindobonensis Phil. Gr. 178. Ἄρχονται ἀπὸ τοῦ «Ἀλάβαστρον. . .» δίδοντα κατὰ λέξιν σχεδὸν τὸ εἰς τὰ ἑλληνικὰ χειρόγραφα ἀπαντῶν κείμενον τοῦ Ἐπιφανίου κατ' ἀλφαβητικὴν ὁμῶς σειράν⁵⁶.

Β'. Ὅμας ἐκ δώδεκα κωδίκων δηλ. 1) Πατμιακὸς 263 2) Ἰβήρων 92 3) Vaticanus Gr. 1456 4) Vaticanus Gr. 1858 5) Vaticanus Gr. 2130 6) Otobianus Gr. 259 7) Vindobonensis Theol. Gr. 288 8) Laurentianus Gr. Plut. 59,38

56. Ἰδὲ Fr. Hultsch, *Metrologicorum Scriptorum Reliquiae*, Vol. I ἐνθ' ἀν., σ. 146'

9) Parisinus Bibl. Nat. Gr. 2665 10) Parisinus Bibl. Nat. Gr. 2731⁵⁷ 11) Parisinus Bibl. Nat. Gr. 2720 12) Parisinus Bibl. Nat. Gr. 2830. Τὸ κείμενον ἄρχεται ἀπὸ τοῦ «κόρος σίτου μόδια λ'».

Γ'. Vaticanus Gr. 753. Ἐναγράφεται «ἐκ τῶν μέτρων τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου, σάτον. . . μνάς. . . ἀρτάβη. . .».

Δ'. Vaticanus Gr. 1949. Ἐπιγράφεται «Τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου ἐκ τοῦ Ἁγκυρωτοῦ, περὶ μέτρων» καὶ ἄρχεται «Ἀρτάβη. . .».

Ε'. 1) Vaticanus Gr. 573 2) Vaticanus Gr. 1150 3) Vindobonensis Theol. Gr. 58. Ἄρχεται ἀπὸ τοῦ «Ἰστέον ὅτι τάλαντον. . .»⁵⁸.

---

57. Τὸ κείμενον ἔχει δημοσιευθῆ ὑπὸ τοῦ Paul de Lagarde, *Symmicta*... ἐνθ' ἄν., σ. 211.

58. Περὶ τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἐπιφανίου σφραζομένων μετρολογικῶν ἀποσπασμάτων ἰδὲ καὶ παρὰ Fr. Hultsch, *Metrologicorum*...Vol. I σσ. 142 - 149, 267 - 272, 274 - 275.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΥ «ΠΕΡΙ ΜΕΤΡΩΝ ΚΑΙ ΣΤΑΘΜΩΝ» ΕΡΓΟΥ

Ἐὰν λάβῃ τις πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων σωζόμενον κείμενον τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου, θὰ ἴδῃ εὐθὺς, ὅτι τοῦτο ὑποδιαιρεῖται εἰς εἴκοσι καὶ τέσσαρας παραγράφους. Κατὰ τὸν Paul de Lagarde (Symmiktá II ἐνθ' ἂν. σ. 149 κ.έ.), ὅστις ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τοῦ πλὴν τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων καὶ τὴν συριακὴν μετάφρασιν τοῦ κειμένου, ἦν καὶ μετέφρασε γερμανιστί, τὸ ὅλον ἔργον ὑποδιαιρεῖται εἰς ὀγδοήκοντα καὶ τέσσαρας παραγράφους. Αἱ εἴκοσι τέσσαρες πρῶται συμπίπτουν καὶ εἰς τὰ δύο κείμενα (ἑλληνικὰ χειρόγραφα καὶ συριακὴ μετάφρασις) πλὴν ὠρισμένων ἄνευ οὐσιῶδους σημασίας διαφορῶν, περὶ ὧν θέλομεν ὀμιλήσει ἐν ἐκτάσει εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς παρούσης μελέτης.

Ποιοῦμενοι ἐνταῦθα λόγον περὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ ἔργου καὶ πρὶν ἢ εἰσέλθωμεν εἰς τὸ λίαν οὐσιῶδες θέμα τῆς ἐνότητος τούτου, ὀφείλομεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ ἐξάρωμεν τὸ γεγονός, ὅτι παρὰ τὴν ποικιλίαν τοῦ ὕλικου διέπει τὸ ὅλον ἔργον, ὡς τοῦτο ἐμφανίζεται σήμερον εἰς ἡμᾶς, ἐνότης. Τὸ κατὰ πόσον τὸ νῦν σωζόμενον κείμενον εἶναι τὸ ἀρχικῶς ὑπὸ τοῦ Ἐπιφανίου γραφὸν ἀποτελεῖ ἐν ἄλλο μέγα πρόβλημα. Ἡμεῖς πάντως περιοριζόμενοι εἰς τὰς εἴκοσι καὶ τέσσαρας πρώτας παραγράφους, τὰς ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων διασωθείσας θὰ ἐπιδιώξωμεν ἐπὶ τῇ βάσει ἐσωτερικῶν μαρτυριῶν τοῦ κειμένου νὰ ἀποδείξωμεν, ὅτι τὸ ἔργον παρὰ τὴν ἐν τινὶ μέτρῳ συμπληματικὴν αὐτοῦ μορφήν ἀποτελεῖ μίαν ἐνότητα. Τὸ γεγονός ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐχρησιμοποίησε προηγούμενα ἔργα του ἢ σχεδιάσματα¹ οὐδόλως σημαίνει, ὅτι ἄλλος τις συνήνωσε τὰ διάφορα τμήματα τοῦ ἔργου. Τὸν ἰσχυρισμὸν ἡμῶν τοῦτον ἐνισχύουν καὶ ἐξωτερικαὶ μαρτυρίαι καὶ δὴ καὶ ἡ πληροφορία, ὅτι κατὰ παράκλησιν Πέρσου τινὸς ἱερέως συνέταξεν ὁ Ἐπιφάνιος τὸ ἔργον τοῦτο ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ

1. Σχετικῶς γίνεται λόγος καὶ ἐν τῷ γ' κεφαλαίῳ, ἐνθα περὶ τῆς ἐνότητος τοῦ ἔργου.

μαρτυρία, ὅτι ὄντως ὁ Ἐπιφάνιος προσεκλήθη ἐκεῖ ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων².

Ὁ τίτλος «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν»³, καίτοι δὲ ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ ὅλον περιεχόμενον, δὲν ἀποτελεῖ κώλυμα πρὸς ἀποδοχὴν τῆς ἐνότητος τούτου. Ἀλλὰ περὶ τῶν θεμάτων τούτων θέλει γίνεαι λόγος ἀλλαχοῦ τοῦ παρόντος.

Μελετῶντες ἐνταῦθα εἰδικώτερον τὸ περιεχόμενον τοῦ ἔργου παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς:

Ἡ πρώτη παράγραφος⁴ ἀποτελεῖ εἰσαγωγὴν τινα εἰς τὸ ὅλον ἔργον. Ἡ ἀρχὴ τῆς παραγράφου δίδει τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ὑπὸ τὸν ὄρον μέτρα καὶ σταθμὰ ὁ συγγραφεὺς θέλει νὰ περιλάβῃ πλείστας ὅσας ὑποδιαιρέσεις τῆς Βίβλου, οὐχὶ δὲ εἰδικῶς τὰ μέτρα καὶ σταθμὰ τῆς Βίβλου. Τοῦτο τυγχάνει σαφὲς ἐκ τοῦ «Ἐἴ τις ἐθέλει τῶν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς εἰδέναι τὰ πρὸς πολυπερίαν μέρη, λέγω δὴ περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν. . .»⁵. Ὄντως ὁ συγγραφεὺς ἤθελε νὰ μὴ περιορισθῇ εἰδικῶς εἰς τὰ μέτρα καὶ σταθμὰ ὑπὸ τὴν εἰδικὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως, παρὰ τὴν εἰδικὴν παράκλησιν τοῦ προαναγραφέντος ἱερέως⁶, ἀλλὰ νὰ προσφέρῃ ἐγκυκλοπαιδεῖαν τινὰ τῆς Βίβλου ὁμιλῶν οὐχὶ μόνον περὶ τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων διαιρέσεων, ὡς τὰ εἶδη τῶν προφητειῶν (§ 1). τὰ περὶ τῶν Ὁ' ἐρμηνευτῶν τῆς Βίβλου καὶ τῶν ὑποδιαιρέσεων ταύτης (§ 3 κ.έ.). Ἡ συριακὴ μετάφρασις ἀναφέρει ὡσαύτως καὶ περὶ τοπικῶν ὀνομάτων (ἀπὸ τῆς § 61), ὡς καὶ περὶ σημείων προσανατολισμοῦ, ἀστέρων κ.λ.π. (§ 80 κ.έ.).

Αἱ προφητεῖαι κατὰ τὸν Ἐπιφάνιον ὑποδιαιροῦνται εἰς δέκα τμήματα ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν. Σαφὲς καθίσταται ἐνταῦθα, ὅτι ὑπὸ τὸν ὄρον «προφητεῖα» οὐδόλως νοεῖται μόνον ἡ πρόρρησις τῶν μελλόντων, ὡς τις ἀρχικῶς ἤθελε νομίσει ἐκ τῆς ἐννοίας, ἣν ἀποδίδομεν συνήθως σήμερον εἰς τὸν ὄρον. Αἱ προφητεῖαι περιέχουσι κατὰ τὸν Ἐπιφάνιον «διδασκαλίας, θεωρίας, προτροπὰς, ἐλέγχους, ἀπειλὰς, ὀλοφυρμούς, θρήνους, εὐχὰς, ἱστορίας, προρρήσεις». Τὰ σημεῖα, τὰ ὅποια παράκεινται εἰς τὰς προφητείας, ὀκτὼ τὸν ἀριθμὸν, δὲν ἀνταποκρίνονται οὔτε καὶ ἐν μέρει εἰς τὴν ἀνωτέρω ὑποδιείρεσιν. Τὸ μὲν πρῶτον ἐξ αὐτῶν (γ), διὰ τοῦ ὁποῖου δηλοῦται «ἡ ἀποβολή

2. Ἴδὲ παρατήρησιν ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ De Lagarde γενομένῃ ἐκδόσει τῆς συριακῆς μεταφράσεως. Symmiktika II, ἐνθ' ἄν., σ. 210.

3. Πρόκειται περὶ μεταγενεστέρως προσθήκης, ὡς γίνεται ἐμφανὲς ἐκ τῆς χειρογράφου παραδόσεως.

4. Πρέπει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ εἰπωμεν, ὅτι ἡ εἰς παραγράφους διαίρεσις, ὡς σήμερον διασφίζεται, δὲν ἀνταποκρίνεται ἐνίστε πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ κειμένου.

5. Ἡ ὑπογράμμισις ἐγένετο ὑφ' ἡμῶν καὶ οὐχὶ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως.

6. Ἐπὶ ποίαν ἀκριβῶς ἔννοιαν ὁ προαναγραφεὺς ἱερεὺς ὑπελάμβανε τὸν ὄρον εἶναι δύσκολον νὰ καθορίσωμεν.

τοῦ προτέρου λαοῦ» δύναται νὰ συνδεθῆ πρὸς τὸ πέμπτον μέρος ἢ τμήμα τῶν προφητειῶν, τὰς ἀπειλὰς, τὸ δὲ ὄγδοον καὶ τελευταῖον ἐξ αὐτῶν ν , «περὶ μελλόντων προγνώσεως», πρὸς τὸ δέκατον καὶ τελευταῖον ὡσαύτως τμήμα τῶν προφητειῶν, πρὸς τὰς προρρήσεις. Ὅμοίως πάντα τὰ ἐξ ἕτερα σημεῖα (ζ περὶ τῆς ἀποβολῆς τοῦ κατὰ σάρκα νόμου, ν περὶ τῆς καινῆς διαθήκης, ϵ περὶ τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως, ρ περὶ Χριστοῦ, σ περὶ ἐπαγγελιῶν τοῦ προτέρου λαοῦ, τ περὶ τῆς ἐν ταῖς θεαῖς γραφαῖς ἀσαφείας) τυγχάνουσι διδασκαλία, συνδέονται ἐπομένως πρὸς τὸ πρῶτον τμήμα τῶν προφητειῶν⁷.

Τὰ προαναγραφέντα σημεῖα «παράκεινται ταῖς προφητεῖαις». Ἐκ τούτου συνάγομεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ κύριον περιεχόμενον τῶν προφητειῶν ἦτο διδακτικὸν ἢ ἄλλως κηρυκτικόν. Οἱ προφήται ἦσαν ἐρμηνεῖς τῶν βουλῶν τοῦ Θεοῦ. Τὸ περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας αὐτῶν ἐτύχανεν ἢ ἀρνητικὸν (περὶ τῆς ἀποβολῆς τοῦ κατὰ σάρκα νόμου) ἢ θετικὸν (περὶ τῆς καινῆς διαθήκης, περὶ τῶν ἐθνῶν κλήσεων, περὶ Χριστοῦ κ.λ.π.). Ὁ ἐσχατολογικὸς χαρακτήρ τῶν προφητειῶν εἶναι προφανής, οὕτω δὲ δύναται τις νὰ ἰσχυρισθῆ, ὅτι καὶ ἡ «διδασκαλία» κατὰ τινὰ τρόπον εἶναι «πρόρρησις», ὡς καὶ ἡ πρόρρησις «διδασκαλία».

Τὸ περιεχόμενον τῆς δευτέρας παραγράφου τυγχάνει ποικίλον. Ἐν πρώτοις γίνεται λόγος περὶ τῆς στίξεως τῶν γραφῶν «κατὰ προσφθίαν», ἀναφέρονται δὲ τὰ ἐξῆς σημεῖα: ὄξεϊα, βαρεῖα, περισπωμένη, μακρά, βραχεῖα, δασεῖα, ψιλῆ, ἀπόστροφος, ὑφέν, ὑποδιαστολή. Ἐν συνεχείᾳ γίνεται λόγος «περὶ ἀστερίσκου, ὀβελοῦ καὶ λιμνίσκου καὶ ὑπολιμνίσκου - ἦγουν τῶν ἐν ταῖς θεαῖς γραφαῖς σημείων»⁸. Ἐν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ ἀναλυτικῶς γίνεται ὑπὸ τοῦ Ἐπιφάνιου λόγος μόνον περὶ τοῦ ἀστερίσκου.

Ὁ ἀστερίσκος τίθεται εἰς τὰ σημεῖα ἐκεῖνα, ἔνθα παραλείπεται ὑπὸ τῶν Ὁ' τὸ ἐβραϊκὸν κείμενον⁹. Ὁ Ἐπιφάνιος δικαιολογεῖ τὴν παράλειψιν ἐπαναλήψεως λέξεως κ.λ.π. ὡς συντελοῦσαν εἰς τὴν ἄρμονίαν τοῦ κειμένου. Ἀντιθέτως ἢ κατὰ λέξιν ἀκριβῆς ἐρμηνεῖα τοῦ κειμένου, ὡς ἐποιήσαντο ταύτην οἱ Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος εἶναι ἐπιλήψιμος¹⁰. Τὸν ἀστερίσκον ἔθεσεν ὁ Ὠριγένης «οὐχ ὡς χρεῖας οὔσης τοῦ πάντως ζητηθῆναι τὸν λόγον (περιττός

7. Περὶ τοῦ τί ἀκριβῶς ἔννοεῖ ὁ Ἐπιφάνιος ὑφ' ἑκάστον εἶδος τῶν προφητειῶν δὲν θὰ κάμωμεν ἐνταῦθα ἐν ἐκτάσει λόγον, δεδομένου ὅτι ἀποτελεῖ ἕτερον εἰδικὸν θέμα.

8. Paul de Lagarde, *Symmikta II*, ἐνθ' ἄν., σ. 153. Ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Dindorf (ἐνθ' ἄν., σ. 3), ἦτις βασίζεται μόνον εἰς τὰ ἑλληνικὰ χειρόγραφα, δὲν ἀναφέρονται καὶ τὰ τέσσαρα σημεῖα συγχρόνως, ἀλλὰ μόνον ὁ ἀστερίσκος. Τὸ κείμενον ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ὡσαύτως καὶ περὶ τῶν λοιπῶν σημείων, περὶ ἀστερίσκου ✕ Ὁ ἀστερίσκος...».

9. Λεπτομερέστερον ἰδὲ τὰ ὅσα ἀναφέρει ὁ Ἐπιφάνιος ἐν τῇ δευτέρᾳ παραγράφῳ τοῦ ἔργου του, ἦν καὶ διαπραγματευόμεθα ἐνταῦθα.

10. Ἰδὲ ἐν τῇ β' παραγράφῳ τοῦ ἔργου.

γάρ ἐστιν), ἀλλ' ἵνα μὴ παραλείψῃ Ἰουδαίους καὶ Σαμαρείταις ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν ἐν ταῖς ἀγίαις ἐκκλησίαις θείων γραφῶν, μηδενὸς ἐπιληψίμου πράγματος ὑπάρχοντος κατὰ τῆς πίστεως ἐν τοῖς ἀπηστερισμένοις λόγοις». Ὁ Ἐπιφάνιος ἐπεξηγεῖ τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ὁριγένης ἔθεσεν ἀστερίσκον. Ἐπὶ λέξει ἀναγράφει: «Τούτῳ τῷ νοήματι ὁ τοὺς ἀστερίσκους παρθεῖς ἐποίησεν, ἵνα σοι δείξῃ, ὅτι οἱ λόγοι, οἷς παράκεινται οἱ ἀστερίσκοι, πεπήγασι μὲν ἐν ταῖς ἑβραϊκαῖς λέξεσιν, ὡσπερ οἱ ἀστέρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ἐκαλύφθησαν δὲ ὑπὸ τῆς τῶν ἑβδομήκοντα δύο ἑρμηνείας, ὡσπερ οἱ ἀστέρες ὑπὸ τῶν νεφελῶν καλύπτονται» (§ 2).

Εἰς τὸ πρῶτον ἤμισυ τῆς τρίτης παραγράφου γίνεται λόγος περὶ τοῦ ὀβελοῦ. Ὡς ἀναγράφει ὁ Ἐπιφάνιος, «ὀβελὸς κέκληται κατὰ ἀττικὴν χρῆσιν δόρυ, ὃ ἐστὶ λόγῃ». Ἀσφαλῶς ἡ λέξις συνδέεται πρὸς τὴν λέξιν «βέλως»¹¹. Τίθεται δὲ ἐκεῖ, ἔνθα οἱ ἑβδομήκοντα δύο σαφηνείας ἕνεκα προσέθεσαν λέξιν τινὰ ἢ καὶ περισσοτέρας μὴ ὑπαρχούσας εἰς τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τοὺς Ἀκύλαν καὶ Σύμμαχον. Ὡς δηλαδὴ «ὧν οὐκ ἦν χρεία διςσολογεῖν παρήκαν», οὕτω «ὄπου χωλὸν ἐδόκει τὸ ρῆμα εἶναι εἰς ἑλληνικὴν διάλεκτον μεταφερόμενον, ἐκεῖ τὴν προσθήκην ἐποίησαντο» (§ 3). Σημειωτέον, ὅτι ταῦτα πάντα ἔπραξαν ἐμπνευσθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος (ἐνθ' ἄν.).

Εὐθὺς ἐν συνεχείᾳ καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἄλλης παρεμβολῆς γίνεται εἰδικότερον λόγος περὶ τῶν ἑβδομήκοντα δύο ἑρμηνευτῶν. Ἦδη βεβαίως ἀπὸ τῆς β' παραγράφου ὀμιλῶν περὶ τοῦ ἀστερίσκου ὁ Ἐπιφάνιος εἶχεν ἀναφέρει τοὺς ἑρμηνευτάς. Ἐνταῦθα ὁμοῦς γίνεται εἰδικῶς λόγος. Ὡς θέλομεν δείξῃ αἱ παράγραφοι 3β¹² μέχρι καὶ 6 ἀποτελοῦν ἰδιαιτέραν ἐνότητα. Τὸ κείμενον αὐτῶν ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Ἐπιφανίου πρὸ τῶν ἄλλων καὶ δὴ καὶ πρὸ αὐτοῦ τοῦ Παναρίου¹³. Ἀσχετῶς ὁμοῦς τούτου ἐξετάζοντες ἐνταῦθα τὸ ἔργον, ὡς ἔχει εἰς ἡμᾶς παραδοθῆ σήμερον, θὰ ἀναφέρωμεν ἐν συντομίᾳ καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν προμνημονευθειῶν παραγράφων.

Εἰς τὴν παράγραφον 3β ἀναφέρονται αἱ συνθήκαι, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐγράφη ἢ μετάφρασις τῶν Ο'. Εἰδικότερον γίνεται λόγος περὶ τοῦ τόπου («ἐν τῇ Φαρίᾳ νήσῳ, καλουμένη δὲ ἄνω γῆ, ἀντικρυ τῆς Ἀλεξανδρείας») ὡς καὶ περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν εἰργάσθησαν καὶ τῶν συνθηκῶν γενικῶς, ὑπὸ τὰς

11. Πρβλ. § 7 ἔνθα ὁ Ἐπιφάνιος συνδέει τὸν «ὀβελὸν» πρὸς τὸ «ξίφος».

12. Σημειοῦντες 3β ἐννοοῦμεν τὸ τμήμα: «Ἐβδομήκοντα δύο γὰρ ὄντες...» μέχρι τοῦ τέλους τῆς παραγράφου. Χαρακτηριστικὸν τυγχάνει, ὅτι εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ Dindorf τὸ ἑβδομήκοντα δύο γὰρ ὄντες...» δὲν παρατίθεται ἐν συνεχείᾳ τοῦ προηγουμένου κειμένου ἀλλ' εἰς ἄλλην σειρᾶν, δεικνυομένου οὕτω χωρὶς, ὡς εἰκός, νὰ ἀναφέρηται, ὅτι ἀποτελεῖ ἰδιαιτέραν ἐνότητα. Περὶ τούτου θέλομεν διαλάβει ἐκτενῶς ἐν τῇ ἐπομένῃ παραγράφῳ, ἔνθα ὁ λόγος περὶ τῆς ἐνότητος τοῦ ἔργου.

13. Σχετικῶς γίνεται λόγος ἐν τῷ ἐπομένῳ περὶ τῆς ἐνότητος τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου κεφαλαίῳ.

ὁποίας εὐρίσκοντο «ἐν τριάκοντα καὶ ἕξ οἰκίσκουσι ζυγὴ ζυγὴ κατὰ οἰκίσκον, ἀφ' ἑωθεν ἕως ἑσπέρας συγκλειόμενοι. . . καὶ κατὰ ζυγὴν ἐν κοιτῶσι τριάκοντα ἕξ καθεύδοντες, εἰς τὸ μὴ συνδυᾶσαι μετ' ἀλλήλων, ἀλλ' ἀνοθεύτως ἐρμηνεύσαι, οὕτω διετέλουν. Τοὺς γὰρ προειρημένους τριάκοντα ἕξ οἰκίσκους ὁ Πτολεμαῖος κατασκευάσας ἐν τῷ πέραν εἰς τὴν νῆσον, διπλοῦς τε αὐτοὺς ποιήσας, δύο δύο ἐνέκλεισεν, ὡς ἔφην, καὶ παῖδας δύο ὑπηρετεῖν αὐτοῖς ἅμα ἐνέκλειεν, ὀψοποιίας ἕνεκεν καὶ ὑπηρεσίας, μετὰ καὶ ταχυγράφων. Ἄλλ' οὕτε θυρίδας τοῖς οἰκίσκουσι ἐκείνοις ἐκ τῶν τοίχων ἐποίησεν, ἀλλ' ἄνωθεν ἐκ τῶν δωμάτων τὰς καλουμένας ἀναφωτίδας ἀνέφωξεν. Οἱ δὲ οὕτω διάγοντες ἀπὸ πρωῒθεν ἕως ἑσπέρας ὑπὸ κλεῖδα συγκεκλεισμένοι οὕτως ἤρμηνευσαν. Ἐκάστη δὲ ζυγὴ βίβλος μία ἐπεδίδοτο, ὡς εἰπεῖν ἢ βίβλος τῆς τοῦ κόσμου Γενέσεως μιᾶ ζυγῆ, ἢ Ἐξοδος τῶν υἰῶν Ἰσραὴλ τῆ ἄλλῃ ζυγῆ, τὸ Λευιτικὸν τῆ ἄλλῃ. . .».

Ἐν συνεχείᾳ (§ 4) λαμβάνων ἀφορμὴν ὁ Ἐπιφάνιος ἐκ τῆς μνείας τῶν εἴκοσι ἑπτὰ βιβλῶν καὶ τοῦ παραλληλισμοῦ αὐτῶν πρὸς τὰ γράμματα τοῦ ἑβραϊκοῦ ἀλφαβήτου (§ 3β) ἐπεξηγεῖ, ὅτι ὡς πέντε ἐκ τῶν ἑβραϊκῶν γραμμάτων τυγχάνουσι διπλᾶ¹⁴, οὕτω καὶ πέντε ἐκ τῶν βιβλῶν διπλοῦνται¹⁵, ὥστε νὰ δύναται τις νὰ ὀμιλῇ περὶ εἴκοσι καὶ δύο βιβλῶν. Αἱ εἰκοσιδύο αὗται βιβλοὶ διαιροῦνται εἰς τέσσαρας πεντατεύχους. Ἡ πρώτη, εἰς ἣν κυρίως ἀποδίδεται ὁ ὅρος «Πεντάτευχος», περιλαμβάνει τὰς πέντε πρώτας βίβλους καὶ δὴ τὰς νομικὰς (Γένεσιν, Ἐξοδον, Λευιτικόν, Ἀριθμούς, Δευτερονόμιον). Ἡ δευτέρα περιλαμβάνει τὰς στιχῆρεις (Ἰώβ, Ψαλτήριον, Παροιμίας Σολομῶντος, Ἐκκλησιαστήν, Ἄσμα Ἀσμάτων), ἢ τρίτη «τὰ καλούμενα Γραφεῖα παρὰ τισὶ δὲ Ἁγίόγραφα λεγόμενα» (Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ, Κριτὰς μετὰ τῆς Ρούθ, Παραλειπομένων πρώτην μετὰ τῆς δευτέρας, Βασιλειῶν πρώτην μετὰ τῆς δευτέρας, Βασιλειῶν τρίτην μετὰ τῆς τετάρτης) καὶ ἡ τετάρτη πεντάτευχος τὰ προφητικὰ βιβλία θεωρουμένου τοῦ δωδεκαπροφήτου ὡς μιᾶς βί-

14. «Τὸ γὰρ χάφ ἔστι διπλοῦν, καὶ τὸ μέμ καὶ τὸ νοῦν καὶ τὸ φι καὶ τὸ σαδέ».

15. «Συνάπτεται γὰρ ἡ Ρούθ τοῖς Κριταῖς καὶ ἀριθμεῖται παρ' Ἑβραίοις μία βίβλος. Συνάπτεται ἡ πρώτη τῶν Παραλειπομένων τῆ δευτέρᾳ καὶ λέγεται μία βίβλος. Συνάπτεται ἡ πρώτη τῶν Βασιλειῶν τῆ δευτέρᾳ καὶ λέγεται μία βίβλος. Συνάπτεται ἡ τρίτη τῆ τετάρτη καὶ λέγεται μία βίβλος. Συνάπτεται ἡ πρώτη τοῦ Ἐσδρα τῆ δευτέρᾳ καὶ γίνεται μία βίβλος» (§ 4). Εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ De Lagarde ἡ δίπλωσις τῶν βιβλῶν τῶν Βασιλειῶν τίθεται πρὸ τῆς δίπλωσεως τῶν βιβλῶν τῶν Παραλειπομένων. Δὲν ἠκολουθήσαμεν τὸν De Lagarde κατὰ τὴν παράθεσιν τοῦ κειμένου, διότι εἰς τὸν ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ τοῦ Ἐπιφανίου παρατιθέμενον κατάλογον τῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, αἱ δύο βιβλοὶ τῶν Παραλειπομένων ἀναφέρονται πρὸ τῶν τεσσάρων βιβλῶν τῶν Βασιλειῶν. Εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Dindorf (ἐνθ' ἄν., σ. 7) διδόμενον κείμενον, καίτοι ἀναφέρεται τὸ ὅτι «πέντε ἐξ αὐτῶν (τῶν βιβλῶν) διπλοῦνται, παραλείπεται ἡ δίπλωσις τῆς πρώτης τοῦ Ἐσδρα πρὸς τὴν δευτέραν. Τυχάνει ἀνεξήγητος ἢ παράλειψις ἐκ τοῦ προμνημονευθέντος καταλόγου τοῦ Ἐπιφανίου τῶν βιβλῶν τοῦ Ἐσδρα καὶ τῆς δίπλωσεως αὐτῶν.

βλου (Δωδεκαπρόφητον, Ἡσαΐαν, Ἱερεμίαν, Ἰεζεκιήλ, Δανιήλ). Ἀπομένουσιν αἱ δύο τοῦ Ἑσδρα «εἰς μίαν λογιζόμεναι» καὶ ἡ τῆς Ἑσθήρ. Ἡ Σοφία Σολομώντος¹⁶ καὶ ἡ τοῦ Σειράχ «χρήσιμοι μὲν εἰσι καὶ ὠφέλιμοι, ἀλλ' εἰς ἀριθμὸν τῶν ρητῶν οὐκ ἀναφέρονται· δι' ὃ οὐδὲ ἐν τῷ ἀρῶν ἐνετέθησαν, τοῦτ' ἔστιν ἐν τῇ τῆς διαθήκης κιβωτῷ» (ἐνθ' ἄν.).

Ἡ εἰς πέντε διαίρεσις δὲν ἐγένετο μόνον εἰς τὰς βίβλους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης γενικῶς, ἀλλ' εἰδικώτερον καὶ εἰς τὸ Ψαλτήριον (ιδεὲ σχετικῶς ἐν τῇ 5ῃ παραγράφῳ). Εἰς τὴν παράγραφον ταύτην ἀναφέρεται σαφέστερον καὶ ὁ τρόπος τῆς ἔρμηνείας, τουτέστιν ὅτι αἱ βίβλοι ἐκυκλοῦντο «ἐκάστη τριακονταεξάκις ἔρμηνευθεῖσα»¹⁷.

Εὐθύς ἀμέσως (§ 6) ὁ Ἐπιφάνιος ὁμιλεῖ περὶ τῆς συγκρίσεως τῶν «τριάκοντα ἕξ ἰσοτύπων» τουτέστιν ἀντιγράφων τῆς ἔρμηνείας τῶν Ὁ' γενομένης παρουσίᾳ τοῦ βασιλέως. Ὡσαύτως ὁμιλεῖ περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐγένετο ἡ ἔρμηνεία αὕτη.

Ἡ ὁμοφωνία πάντων τῶν ἔρμηνευτῶν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς λεπτομερείας καὶ δὴ καὶ ὅσον ἀφορᾷ τόσον εἰς τὴν προσθήκην ὅσον καὶ εἰς τὴν ἀφαίρεσιν λέξεώς τινος ἢ καὶ περισσοτέρων, τυγχάνει ἀπόδειξις, ὅτι «θαυμαστῶς κατὰ Θεοῦ οἰκονομίαν καὶ ἐκ συμφωνίας πνεύματος ἁγίου συμφώνως ἡρμήνευσαν». Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἀναφέρεται παράδειγμα ἐκ τοῦ ἑκατοστοῦ τεσσαρακοστοῦ ψαλμοῦ, ἔνθα ὑπὸ πάντων τῶν ἔρμηνευτῶν προσετέθη μετὰ τὸ «Κύριε ἐκέκραξα πρὸς σὲ εἰσάκουσόν μου πρόσχες τῇ φωνῇ» τὸ «τῆς δεήσεώς μου». Βεβαίως τὸ παράδειγμα ἀναφέρεται ἐνταῦθα κυρίως διὰ τὴν ἐξάρη τὴν συμφωνίαν πάντων εἰς τὴν προσθήκην. Συγχρόνως ὁμως διατυπύεται ὑπὸ τοῦ Ἐπιφανίου καὶ ἡ ὀρθότης τῆς προσθήκης¹⁸.

Ἀπὸ τῆς ἐβδόμης παραγράφου ἐπανέρχεται ὁ Ἐπιφάνιος εἰς τὰ μέχρι τῆς παραγράφου 3α ἀναγραφέντα. Εἰδικώτερον ὁμιλεῖ περὶ τοῦ τρόπου ἐργασίας τοῦ Ὠριγένους. Διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ οὕτω συνταχθέντων ἐξαπλῶν ἢ ὀκταπλῶν («τὰς γὰρ ἕξ ἔρμηνείας καὶ τὴν ἑβραϊκὴν γραφὴν ἑβραϊκοῖς στοι-

16. Ὑπὸ τοῦ Ἐπιφανίου ἀναφέρεται ὡς «βίβλος τοῦ Σολομώντος ἡ πανάρετος λεγομένη». Ἐν τῷ Παναρίῳ (αἴρ. 8,6,3 G.C.S. 25, σ. 192, 7) ἀναφέρεται σαφῶς ὡς Σοφία Σολομώντος.

17. Περὶ τῆς σχέσεως τῶν ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ὑπὸ τοῦ Ἐπιφανίου ἀναφερομένων πρὸς τὰ τῆς § 3 ιδεὲ ἐν τῇ ἐπομένῃ παραγράφῳ, ἔνθα ὁ λόγος περὶ τῆς ἐνόητος τοῦ ἔργου.

18. Ἐκτενέστερον ὁμιλεῖ περὶ τῶν σχετικῶν παραδειγμάτων ὁ Ἐπιφάνιος ἐν τῇ ἐπομένῃ παραγράφῳ, ἔνθα ὁ λόγος περὶ τοῦ ὀβελοῦ. Οὗτος ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Ὠριγένους ἐκεῖ ἔνθα οἱ Ὁ' προσέθεσαν λέξιν τινὰ ἢ περισσοτέρας εἰς τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον. Ἰδὲ σχετικῶς ἐν τῇ παραγράφῳ 3α. Τὸ ὅτι διακόπτονται τὰ περὶ τοῦ ὀβελοῦ ἀναγραφόμενα ἐν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ διὰ τὴν συνεχισθῶν ἐν τῇ 7α ἀποτελεῖ ἕνα ἀκόμη λόγον διὰ τὴν ἀποδεχθῶμεν, ὅτι αἱ παράγραφοι 3β-6, καίτοι τεχνηέντως καὶ πιθανάτατα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως τοῦ ὑπολοίπου ἔργου ἔχουν παρεμβληθῆ εἰς τὸ κείμενον, ἐν τούτοις ἀποτελοῦν ἰδιαιτέραν ἐνόητα. Σχετικῶς γίνεται λόγος καὶ ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ τῆς παρουσίᾳ μελέτης.

χείοις καὶ ρήμασιν αὐτοῖς ἐν σελίδι μιᾷ συνθετικῶς, ἄλλην σελίδα ἀντιπαρέθετο δι' ἑλληνικῶν μὲν γραμμάτων ἑβραϊκῶν δὲ λέξεων. . .») ἔδωκεν ὁ Ὠριγένης «μεγάλην ὠφέλειαν τοῖς φιλοκάλοις». Βεβαίως δὲ παραλείπει ὁ Ἐπιφάνιος νὰ προσθέσῃ «εἶθε δὲ καὶ ἐν τοῖς αὐτοῦ συντάγμασι μὴ παρέπεσε, καὶ τὸν κόσμον καὶ ἑαυτὸν ἠδίκησε, κακῶς δογματίσας τὰ περὶ πίστεως καὶ τὰ πλεῖστα τῶν γραφῶν κακῶς φράσας»¹⁹.

Ἐν τῷ τέλει τῆς παραγράφου ἐπανέρχεται ὁ Ἐπιφάνιος εἰς τὸ θέμα τοῦ ὄβελου συμπληρώων ὅσα ἐν τῇ παραγράφῳ 3α ἀνέφερε, ἀπὸ δὲ τῆς ἐπομένης (§ 8) ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ λιμνίσκου καὶ ὑπολιμνίσκου. Ὁ λιμνίσκος ἐτέθη ἐκεῖ, ἔνθα ὑπάρχει διάφορός τις διατύπωσις λέξεως γενομένη ὑπὸ μιᾶς ἢ δύο ζυγῶν μόνον, ἄνευ δὲ οὐσιώδους σημασίας²⁰. Ὁ ὑπολιμνίσκος δηλοῖ, ὅτι ἡ διάφορος διατύπωσις, ἐπουσιώδης πάλιν, ἐγένετο ὑπὸ μιᾶς μόνον ζυγῆς, ὡς δηλοῖ καὶ τὸ ἐν κέντημα τοῦ ὑπολιμνίσκου.

Ἐπανερχόμενος ὁ Ἐπιφάνιος εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἐρμηνευτῶν (§ 9) τονίζει, ὅτι πρῶτοι πάντων ἡρμήνευσαν οἱ Ο'. Ἐν πρώτοις ἀναφέρεται ἡ φυλὴ καὶ ἐν συνεχείᾳ οἱ ἕξ ἐρμηνευταὶ οἱ ἀνήκοντες εἰς ἐκάστην ἐξ αὐτῶν (ἐνθ' ἀν.). Εἰδικώτερον ἀναφέρει τὴν αἰτίαν, ἣτις προεκάλεσε τὴν ἐρμηνείαν τῶν Ο' τουτέστι τὴν παράκλησιν τοῦ Πτολεμαίου, ὅστις συνήγαγεν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Ἀλεξανδρείας «τὰς πανταχοῦ γῆς βίβλους» (ἐνθ' ἀν.), ὅπως ἐρμηνεύσωσι τὰς εἰς τὴν ἑβραϊκὴν γραφὴν ὑπαρχούσας βίβλους (§ 11). Ὁ Πτολεμαῖος ὁ Φιλάделφος ἔστειλε δύο ἐπιστολάς εἰς τοὺς «ἐν Ἱεροσολύμοις τῶν Ἰουδαίων διδασκάλους». Εἰς τὴν πρώτην (§ 10) παρακαλεῖ αὐτούς, ὅπως ἀποστείλουν τὰς βίβλους²¹ καὶ εἰς τὴν δευτέραν, ἀφοῦ οἱ Ἰου-

19. Δεδομένης τῆς μαχητικότητος, μεθ' ἧς ὁ Ἐπιφάνιος κατεπολέμησε τὸν Ὠριγενισμόν ἐδρίσκομεν τὴν φράσιν λίαν ἡπιάν. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἐνταῦθα δὲν γίνεταί εἰδικῶς λόγος περὶ τῶν αἰρέσεων τοῦ Ὠριγένους. Πιθανώτατα τὸ ἀπόσπασμα ἐγράφη καὶ εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν δὲν ἀπισχόλει ζωηρῶς τὸν Ἐπιφάνιον τὸ θέμα τοῦτο.

20. Προφανῶς νοεῖται διάφορος διατύπωσις ἐν τῇ συγκρίσει τῶν Ο' μεταξύ των. Ἄλλως δὲν θὰ ἐτονίζετο τὸ ὅτι ἐγένετο ὑπὸ μιᾶς ἢ δύο ζυγῶν μόνον. Φαίνεται, ὅτι ὠρισμένοι ἐκ τῶν ἐρμηνευτῶν ἔμειναν πιστότεροι εἰς τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον, ἐνῶ ἄλλοι μετέφρασαν τοῦτο μετὰ περισσοτέρας ἐλευθερίας. Π.χ. ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ ψαλμῷ ἄλλοι μετέφρασαν «καὶ ἐντιμον τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ» καὶ ἄλλοι «καὶ ἐντιμον τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐνάπιον αὐτοῦ». Τὸ θέμα ποῖαν μετάφρασιν ἐποιήσατο ἡ πλειονότης καὶ ποῖαν ἢ μία ἢ δύο ζυγαὶ μόνον, ὡς καὶ τὸ καθόλου θέμα τῆς δυνατότητος τῆς ἐρμηνείας πάντων τῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὑφ' ἑνὸς ἐκάστου τῶν ἑβδομήκοντα δύο ἐρμηνευτῶν ἐκφεύγει τῶν ὁρίων τῆς παρουσίας διαπραγματεύσεως.

21. Χαρακτηριστικὴ τυγχάνει ἡ λεπτότης καὶ ἡ εὐγένεια, μεθ' ἧς ὁ Πτολεμαῖος ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων. Δὲν ἀπαιτεῖ τὰς βίβλους. Ἀντιθέτως ὑπενθυμίζει τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσέφερε διὰ τοὺς εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀφιχθέντας Ἰουδαίους αἰχμαλώτους, τοὺς ὁποίους «μετ' ἐφοδίων πολλῶν καὶ θεραπείας οὐ τῆς τυχοῦσης...ἐλευθέρους ἀπέπεμψε» καὶ παρακαλεῖ, ὅπως ἀποστείλωσι εἰς αὐτὸν τὰς βίβλους ἀναφέρων, ὅτι «ὕπερ εὐχῆς καὶ εὐσεβείας» ζητεῖ τὰς βίβλους. Σημειωτέον ὡσαύτως, ὅτι οἱ

δαῖοι «χρυσέοις γράμμασιν ἑβραϊκοῖς τὰς βίβλους μεταγραφάμενοι ἀπέστειλαν...» (§ 10) ζητεῖ ἐρμηνευτὰς «ἀκριβῶς πεπαιδευμένους τὴν τε τῶν Ἑβραίων καὶ τῶν Ἑλλήνων γλῶτταν» (§ 11)²². Αἱ βίβλοι μεταφρασθεῖσαι ὡς ἀνωτέρω ἐγράφη, «ἀπετέθησαν ἐν τῇ πρώτῃ βιβλιοθήκῃ τῇ ἐν τῷ Βρουχίῳ οἰκοδομηθείσῃ» (§ 11).

Ἐν τῇ δωδεκάτῃ παραγράφῳ ἀναφέρεται ὁ χρονολογικὸς πίναξ τῆς βασιλείας τῶν Πτολεμαίων, ἐν δὲ τῇ ἐπομένῃ (§ 13) γίνεται λόγος περὶ τῶν Ρωμαίων βασιλέων. Εὐθὺς ἐν συνεχείᾳ (§ 14) ὁμιλῶν ὁ Ἐπιφάνιος εἰδικώτερον περὶ τοῦ Ἀδριανοῦ ἀναγράφει τὰ τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ καὶ τὰ τῆς ἀφίξεώς του εἰς Ἱεροσόλυμα. Εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κτίσιν τῆς καταστραφείσης πόλεως ἐπιστάτης ὑπῆρξεν ὁ Ἀκύλας ὁ ἐρμηνευτής, Ἕλλην τὴν καταγωγὴν, περὶ οὗ πολλάκις ἤδη πρότερον ἐποιήσατο ὁ Ἐπιφάνιος λόγον (Πρβλ. § 2, 3, 13).

Ἡ δεκάτη πέμπτη παράγραφος ἀφιεροῦται εἰδικῶς εἰς τὸν Ἀκύλαν, ὅστις γενόμενος Χριστιανὸς («τὴν ἐν Χριστῷ σφραγίδα ἐκομίσατο») δὲν ἐγκατέλειψε τὴν «οἰκειαν πλάνην», δι' ἧς καὶ ἐξεώσθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Οὗτος ἀρθεὶς, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἐπιφάνιος, «εἰς ζῆλον μάταιον... ἐξέδωκεν ἑαυτὸν μαθεῖν τὴν τῶν Ἑβραίων διάλεκτον». Ὁ Ἀκύλας ἐποιήσατο ὄντως τὴν προαναγραφείσαν ἐρμηνείαν «οὐκ ὀρθῶ λογισμῶ χρησάμενος, ἀλλ' ὅπως διαστρέψῃ τινὰ τῶν ρητῶν» (§ 15). Ἡ ἐρμηνεία τούτου κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ὑπῆρξεν ἡ δευτέρα (§ 16). Ὁ Ἐπιφάνιος δὲν ἐπεκτείνεται εἰς λεπτομερείας παραπέμπων εἰς τὰ ὅσα μέχρι τοῦδε σχετικῶς εἶπεν (ιδεὲ § 2).

Εὐθὺς ἐν συνεχείᾳ παρατίθεται ὁ ἕνεκα τῆς περὶ τοῦ Ἀκύλα διηγήσεως διακοπεῖς κατάλογος τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων (§ 16)²³. Ὁ κατάλογος διακόπτεται εἰς τὸν Σευήρον²⁴, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁποῖου ὁ Σύμμαχος

Ἰουδαῖοι ἀπέστειλαν οὐχὶ μόνον τὰς «εἴκοσι δύο» ἐνδιαθέτους, ἀλλὰ καὶ τὰς «ἑβδομήμηκοντα δύο ἀποκρύφους» (§ 10).

22. Εἰδικώτερον μελετῶντες τὰς δύο ἐπιστολάς καὶ ἀσχέτως τοῦ ἂν ὄντως ἐξ ἀρχῆς συνετάχθησαν, ὡς σήμερον ἔχουν, ἢ ἂν ἀποτελοῦν ἐλευθέραν ὑπὸ τοῦ Ἐπιφανίου γενομένην ἀπόδοσιν τῶν ὄσων ἐν γενικαῖς γραμμαῖς περὶ τῆς καθ' ὅλου ὑποθέσεως καὶ τῶν ἐπιστολῶν ἐγνώριζεν, ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι καίτοι αὐταὶ ἀρχίζουσιν ὁμαλῶς (ἀποστολεὺς, παραλήπτης, τόπος ἀποστολῆς, χαιρετισμὸς) τελειώνουσιν ἀποτόμως πῶς, ἄνευ χαιρετισμοῦ ἢ ἄλλης τινὸς σχετικῆς ἐκφράσεως. (Π.χ. α' ἐπιστολὴ «...ὅπως γνῶτε, ὅτι ὑπὲρ εὐχῆς καὶ εὐσεβείας τὰς βίβλους αἰτῶ». Β' ἐπιστολὴ: «...ἀλλὰ καταξιώσατε ἐρμηνευτὰς ἡμῖν ἀποστελεῖν τοὺς ἐκ νέας ἡλικίας ὑμῖν ἀκριβῶς πεπαιδευμένους τὴν τε τῶν Ἑβραίων καὶ τῶν Ἑλλήνων γλῶτταν»). Τοῦτο ἀποτελεῖ μίαν ἐπὶ πλέον ἐνδειξιν, ὅτι ἡ μορφή τῶν ἐπιστολῶν δὲν ἦτο ἀρχικῶς ἢ ὑπὸ τοῦ Ἐπιφανίου ἡμῖν παραδοθεῖσα.

23. Ἀντίστοιχος κατάλογος ἀπὸ τοῦ Ἀντωνίνου Πίου καὶ ἐφεξῆς ὑπάρχει ἐν τῇ 18ῃ παραγράφῳ. Περὶ τῆς σχέσεως τῶν δύο καταλόγων ἰδεὲ ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ.

24. Πρόκειται περὶ τοῦ Μάρκου Ἀδρηλίου Οὐήρου, ὁ ὁποῖος ἐπωνομάζετο καὶ Σευήρος. Περὶ τῆς πιστότητος τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἐπιφανίου, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν χρόνον τῆς συντάξεως τῆς ἐρμηνείας τοῦ Συμμάχου καὶ τοῦ Θεοδοτιανῶς, ἰδεὲ καὶ τὴν μελέτην

ἐποιήσατο τὴν τρίτην κατὰ σειρὰν ἐρμηνείαν. Ὁ Σύμμαχος ὑπῆρξε Σαμαρείτης τὴν καταγωγὴν. «Μὴ τιμηθεὶς ὑπὸ τοῦ οἰκείου ἔθνους, νοσήσας φιλαρχίαν καὶ ἀγανακτήσας κατὰ τῆς ἰδίας φυλῆς προσέρχεται Ἰουδαίους καὶ προσηλυτεύει καὶ περιτέμνεται δευτέραν περιτομὴν» (§ 16). Οὗτος ἐποιήσατο τὴν ἐρμηνείαν αὐτοῦ «πρὸς διαστροφὴν τῶν παρὰ Σαμαρείταις ἐρμηνειῶν» (ἔνθ' ἄν.).

Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐπομένης παραγράφου (17) ὁ Ἐπιφάνιος ἀναφέρει τὰ περὶ τοῦ Θεοδοτίωνος καὶ τῆς ἐρμηνείας αὐτοῦ²⁵. Οὗτος κατήγετο ἐκ Σινώπης τοῦ Πόντου πρὶν ἢ δὲ «ἀποκλίνῃ εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν καὶ περιμηθη» ἀνήκεν εἰς τὴν αἵρεσιν τοῦ Μαρκίωνος. Ἡ ἐρμηνεία τούτου ὑπῆρξε καλυτέρα τῶν δύο ἄλλων (Ἀκύλα καὶ Συμμάχου). Πρβλ. «διὸ τὰ πλείστα τοῖς ἑβδομήκοντα δύο συναδόντως ἐξέδωκε. Τριβάς γὰρ εἶχε καὶ οὗτος τὰς πλείστας ἀπὸ τῆς συνηθείας τῶν ἑβδομήκοντα δύο» (§ 17). Πάντως καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι ἀπέστησαν τῆς ἀληθείας, ἦν διετύπωσαν οἱ ἑβδομήκοντα δύο ἐρμηνευταὶ ἐμπνευσθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀπόδειξις τῆς θείας ταύτης ἐπενεργείας τυγχάνει ἡ συμφωνία πάντων παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι ἡρμήνευσαν κεχωρισμένως (ἔνθ' ἄν.). Ἐνεκα ἀκριβῶς τῆς συμφωνίας ταύτης οἱ ἑβδομήκοντα δύο ἐρμηνευταὶ χαρακτηρίζονται «ἀπὸ μέρους προφηταὶ» (ἔνθ' ἄν.). Σημειωτέον ὅτι εἰς τὴν παράγραφον ταύτην ὁ Ἐπιφάνιος ἐπαναλαμβάνει τὰ τῆς «προσθήκης ἢ ἐκβολῆς» λόγων, περὶ ὧν ἐποιήσατο λόγον ἤδη ἐν τῇ βῆ παραγράφῳ²⁶.

Ἡ ἐπομένη παράγραφος (18η) ὁμιλεῖ περὶ τῆς «πέμπτης καὶ ἑκτης» ἐκδόσεως. Καὶ τῶν δύο οἱ ἐρμηνευταὶ τυγχάνουσιν ἄγνωστοι. Ἡ πέμπτη «μετὰ τὸν διωγμὸν τοῦ βασιλέως Σεήρου²⁷ εὐρέθη ἐν πίθους ἐν Ἱερικῷ

τοῦ G. Mercati. L'età di Simmaco l'interprete e sant' Epifanio, ossia se Simmaco tradusse in greco la Biblia sotto Marco Aurelio il filosofo (G. Mercati, Opere Minori vol I, Studi e Testi 76, Città del Vaticano. 1937.

25. Μεταξὺ Συμμάχου καὶ Θεοδοτίωνος δὲν παρεμβάλλεται πίναξ αὐτοκρατόρων, δεδομένου ὅτι ὁ Θεοδοτίων ἡρμήνευσεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κομόδου (τοῦ δευτέρου), ὃς διεδέξατο τὸν προμνημονευθέντα Σεήρον. Ἴδὲ σχετικῶς ἐν ἀρχῇ τῆς 17ης καὶ ἐν τῇ 18ῃ παραγράφῳ τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου.

26. Ὡς θέλομεν δείξει, τοῦτο ἀποτελεῖ μίαν εἰσέτι ἐνδείξιν, ὅτι τὸ τμήμα 3a - 6, καίτοι οὐχὶ ὑπὸ τὴν μορφήν, ἔφ' ἣν παρεδόθη εἰς ἡμᾶς, εἶχε γραφῆ πρότερον. Ἀλλὰ καὶ ἀσχετῶς τοῦ χρονολογικοῦ θέματος μαρτυρεῖ ὑπὲρ τῆς ἀποδοχῆς τῆς ἐκδοχῆς, καθ' ἣν ἐκ προτέρων σχεδιασμάτων ὁ Ἐπιφάνιος συνέταξε τὸ ἔργον τοῦτο.

27. Τὸ «μετὰ τὸν διωγμὸν τοῦ βασιλέως Οὐήρου» ὑπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ De Lagarde ἀναγραφόμενον (ἔνθ' ἄν., σ. 170) εἶναι ἐσφαλμένον. Πρόκειται περὶ τοῦ Σεπτιμίου Σεήρου τοῦ διαδεχθέντος τὸν Περτίνακα καὶ οὐχὶ περὶ τοῦ Οὐήρου τοῦ ἄλλως ἀποκαλουμένου Μάρκου Αὐρηλίου Ἀντωνίνου (ἰδὲ σχετικῶς § 18). Τὸ ὅτι οὗτος ἐκαλεῖτο ὡσαύτως «Καράκαλλος ὁ καὶ Γέτας», ὡς ἀναγράφεται ἐν τῇ 16ῃ παραγράφῳ, εἶναι ἐσφαλμένον. Σχετικῶς ἰδὲ ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ.

κεκρυμμένη ἐν χρόνοις Ἀντωνίνου τοῦ υἱοῦ Σευήρου . . . ». Ὡς εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς αὐτῆς παραγράφου ἀναφέρει ὁ Ἐπιφάνιος, αἱ βίβλοι τῆς ἐκδόσεως ταύτης ἠδρέθησαν ἐν Ἱεριχθῶ κεκρυμμένα «μετὰ ἄλλων βιβλίων ἐβραϊκῶν καὶ ἑλληνικῶν». Περὶ τοῦ ἐὰν ἢ προαναγραφείσα ἐρμηνεία εἶναι παλαιότερα τῆς τοῦ Ἀκύλα, Συμμάχου καὶ Θεοδοτίωνος εἶναι δύσκολον νὰ ἀποφανθῶμεν. Πάντως τοῦλάχιστον ἐβδομήκοντα πέντε ἔτη περίπου παρήλθον ἀπὸ τῆς συντάξεως τῆς ἐρμηνείας τοῦ Ἀκύλα, ὡς ἐπίσης τοῦλάχιστον τριάκοντα πέντε καὶ εἴκοσι ἀπὸ τῆς συντάξεως τῆς ἐρμηνείας τοῦ Συμμάχου καὶ Θεοδοτίωνος ἀντιστοιχῶς μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς εὐρέσεως τῆς πέμπτης ἐκδόσεως. Ἀκριβῆς καθορισμὸς δὲν δύναται νὰ δοθῆ, δεδομένου ὅτι δὲν γνωρίζομεν ἐπὶ ποίου ἀκριβῶς ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ υἱοῦ Σευήρου εὐρέθη ἡ πέμπτη ἐκδοσις. Ἄλλ' οὔτε τὸν ἀκριβῆ χρόνον, καθ' ὃν ἐγένοντο αἱ ἐρμηνεῖαι τῶν Ἀκύλα, Συμμάχου καὶ Θεοδοτίωνος δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν. Τὸ γεγονός, ὅτι «τῷ δωδεκάτῳ ἔτει (τῆς βασιλείας τοῦ Ἀδριανοῦ) Ἀκύλας ἐγνωρίζετο» (§ 13) δὲν σημαίνει, ὅτι καὶ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἔγραψε τὴν ἐρμηνείαν. Ἀντιθέτως ἐξ ἐσωτερικῶν μαρτυριῶν αὐτοῦ τοῦ κειμένου συνάγομεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Ἀκύλας ἔγραψε τὴν ἐρμηνείαν αὐτοῦ περὶ τὸ τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Ἀδριανοῦ, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν, ὅτι κατόπιν τῆς γνωριμίας του μετὰ τοῦ Ἀδριανοῦ ὁ Ἀκύλας ἐτοποθετήθη ὡς «ἐπιστάτης τοῖς ἔργοις τῶν τῆς πόλεως κτισμάτων» (§ 14), ὅτι ἐκεῖ ἐγνωρίσθη μετὰ τῶν μαθητῶν τῶν μαθητῶν τῶν ἀποστόλων καὶ ἐγένετο χριστιανὸς καὶ ὅτι ἀκολούθως ἐξωσθεῖς τῆς ἐκκλησίας, ἐπειδὴ «ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἕξεως οὐ μετέθετο. . . , περιτέμνεται Ἰουδαῖος καὶ ἐπιπόνως φιλοτιμησάμενος ἐξέδωκεν ἑαυτὸν μαθεῖν τὴν Ἑβραίων διάλεκτον καὶ τὰ αὐτῶν στοιχεῖα» (§ 15). Ἐπομένως πλείονα ἔτη παρήλθον ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Ἀδριανοῦ μέχρι τῆς ἐρμηνείας τοῦ Ἀκύλα. Πάντως ὁ Ἐπιφάνιος πιστεύει, ὅτι ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ οὐχὶ ἀργότερον ἐξεδόθη ἡ ἐρμηνεία τοῦ Ἀκύλα²⁸. Ὡσαύτως προκειμένου περὶ τοῦ Συμμάχου καὶ Θεοδοτίωνος δὲν ἀναφέρεται ἀκριβῶς τὸ ἔτος τῆς βασιλείας τῶν αὐτοκρατόρων, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν ὁποίων ἐποιήσαντο τὰς ἐρμηνείας αὐτῶν. Πιθανώτατα ἡ πέμπτη ἐρμηνεία τυγχάνει παλαιότερα τῶν τοῦ Συμμάχου καὶ Θεοδοτίωνος, ἐὰν μὴ καὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ Ἀκύλα.

Ἡ ἕκτη ἐρμηνεία εὐρέθη τοῦλάχιστον δώδεκα ἔτη μετὰ τὴν πέμπτην «ἐν μέσῳ τῶν χρόνων» τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαμαῖα, βασιλεύσαντος ἔτη ιγ' (§ 18). Καὶ ἂν ἀκόμη ἡ πέμπτη ἐρμηνεία εὐρέθη τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Καρακάλλα μεταξύ αὐτῆς καὶ τῆς ἕκτης μεσολαβοῦν τὸ ἐν ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Μακρίνου, τὰ τέσσαρα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀντωνί-

28. Πρβλ. § 16. «Μετὰ τοῦτον δὲ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὴν αὐτοῦ ἐρμηνείαν διαδέχεται Ἀδριανὸν τὸν βασιλέα Ἀντωνίνος ὁ ἐπικληθεὶς Πίος...».

νου καὶ τὰ ἕξ καὶ ἥμισυ ἔτη («ἐν μέσῳ τῶν χρόνων τούτων») τουτέστι τῶν δεκατριῶν τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαμαία, ἀναγράφει ὁ Ἐπιφάνιος), τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαμαία. Πιθανῶς καὶ ἡ ἕκτη αὕτη ἔκδοσις, περὶ τῆς ὁποίας οὐδεμίαν ἄλλην πληροφορίαν παρέχει εἰς ἡμᾶς ὁ Ἐπιφάνιος, πλὴν τοῦ ὅτι εὐρέθη ἐν πίθοις κεκρυμμένη ἐν Νικοπόλει τῇ πρὸς Ἀκτία (§ 18), νὰ εἶναι παλαιότερα τῶν τοῦ Ἀκύλα, Συμμάχου καὶ Θεοδοτίωνος, ἂν μὴ καὶ αὐτῆς τῆς πέμπτης, δεδομένου ὅτι ὁ χρόνος τῆς εὐρέσεως οὐδεμίαν ἀπολύτως σχέσιν ἔχει πρὸς τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς εὐρέσεως τῆς ἕκτης ἐκδόσεως μέχρι τοῦ Ὀριγένους μεσολαβοῦσιν εἴκοσι καὶ τρία ἔτη, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὰ ἔτη τῆς βασιλείας τῶν ἐν τῷ μεταξύ βασιλευσάντων Ῥωμαίων αυτοκρατόρων (ιδεὲ σχετικῶς ἐν § 18).

Ἐν τῷ τέλει τῆς αὐτῆς παραγράφου (18ης) καὶ ἐν τῇ ἐπομένῃ (19ῃ) ὁ Ἐπιφάνιος ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Ὀριγένους ἀναφέρων, ὅτι οὗτος ἤκμασεν «ἀπὸ χρόνων Δεκίου ἕως Γαλιήνου καὶ Οὐλοουσιανοῦ καὶ ἐπέκεινα» (§ 18). Οὗτος μετέβη «εἰς Καισάρειαν τὴν Στράτωνος» τουτέστι τῆς Παλαιστίνης, διέτριψε δὲ «χρόνον ὀλίγον» καὶ εἰς Ἱεροσόλυμα (ἐνθ' ἄν.). Τὰ ἑξαπλᾶ συνέταξεν εἰς Τύρον, ἔνθα ἔζησεν «ἐπὶ ἔτη κη', ὡς ὁ λόγος ἔχει» (ἐνθ' ἄν.). Οὗτος μὴ γνωρίζων τίνες συνέταξαν τὰς δύο προαναγραφείσας ἐν πίθοις εὐρεθείσας ἐρμηνείας καὶ παραθέσας αὐτὰς μετὰ τὰς ἤδη ἀνωτέρω μνημονευθείσας τέσσαρας «τὴν μίαν πέμπτην ὠνόμασεν, ἐπιγράψας διὰ τοῦ πέμπτου στοιχείου τῆς πέμπτης τὸν ἀριθμὸν καὶ δηλώσας τὸ ὄνομα· ὡσαύτως δὲ καὶ τῇ μετ' αὐτὴν τὸ ἐπίσημον ἐπιγράψας τὸ τῆς ἕκτης ἐρμηνείας ὄνομα ἐδήλωσεν» (§ 19).

Ἡ θέσις πασῶν τῶν ἐρμηνειῶν εἰς τὰ ἑξαπλᾶ ἢ ὀκταπλᾶ τοῦ Ὀριγένους, ὡς σαφῶς ἀναφέρει ὁ Ἐπιφάνιος, οὐδεμίαν ἀπολύτως ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν χρονολογικὴν αὐτῶν σειρᾶν. Ἐν ἀρχῇ τίθενται αἱ δύο ἑβραϊκαὶ (τὸ ἑβραϊκὸν πρωτότυπον καὶ τὸ αὐτὸ κείμενον, ἀλλὰ μεθ' ἑλληνικῶν στοιχείων), ἀκολούθως ἡ τοῦ Ἀκύλα, τοῦ Συμμάχου, τῶν ἑβδομήκοντα, τοῦ Θεοδοτίωνος (οὕτω ἔχομεν τὰ ἑξαπλᾶ) καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ πέμπτη καὶ ἕκτη²⁹. Ὁ Ἐπιφάνιος προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν τοιαύτην τοποθέτησιν καὶ δὴ καὶ τὴν εἰς τὸ μέσον θέσιν τῆς ἐρμηνείας τῶν Ὁ' λέγων, ὅτι «πυθόμενος (ὁ Ὀριγένης) τῆς τῶν ἑβδομήκοντα δύο ἔκδοσιν ἀκριβῆ εἶναι, μέσση ταύτην συνέθηκεν, ὅπως τὰς ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν ἐρμηνείας διελέγχῃ» (ἐνθ' ἄν.).

Ἐν τῇ εἰκοστῇ παραγράφῳ ἀναφέρονται οἱ μετὰ τὸν Γαλιήνον³⁰ καὶ

29. «Ἐὰν δὲ καὶ ἡ πέμπτη καὶ ἡ ἕκτη ἐρμηνεία συναφθῶσιν ἀκολούθως τούτοις, ὀκταπλᾶ καλεῖται» (§ 19).

30. Προφανῶς ὑπὸ τὸν Γαλιήνον νοεῖται ὁ Γάλλος, ὅστις συνεβασίλευσε μετὰ τοῦ Οὐλοουσιανοῦ.

Οὐλοουσιανὸν βασιλεύσαντες Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες³¹ μέχρι καὶ τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ νεωτέρου, τοῦ ὁποῦ καὶ τὸν θάνατον ἀναφέρει³².

Εἰς τὰς εἴκοσι πρώτας παραγράφους ἐξητάσθη «ἢ τῶν ἐρμηνευτῶν ὑπόθεσις» (§ 21). Ἐν συνεχείᾳ ἐκπληρῶν τὴν ἡδὴ ἐν τῇ πρώτῃ παραγράφῳ δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν ἄρχεται ὁ Ἐπιφάνιος τῆς διαπραγματεύσεως τοῦ «περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» θέματος. Ὡς ὁ ἴδιος ἀναγράφει, ἐν τοῖς ἐφεξῆς πρόκειται εἰδικώτερον νὰ μελετήσῃ, «πότεν³³ ἕκαστον (τῶν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς σταθμῶν τε καὶ μέτρων) ὠνόμασαι καὶ τίνος ἕνεκα οὕτω κέκληται καὶ πότεν τὴν πρόφασιν τῆς ὀνομασίας εἴληφε καὶ τίς ἕκάστου τούτων ἢ ποιότης καὶ ἡ ὀλκὴ καὶ ἡ δύναμις».

Ὁ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς προαναγραφείσης παραγράφου ἀναφερόμενος «ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ», ὅστις ἀνωτέρω ἐκλήθη φιλόλογος (§ 2), φιλόκαλος (§ 5), φιλοκαλώτατος (§ 8), τυγχάνει οὐχὶ ἄλλος ἀπὸ τὸν προαναγραφέντα Πέρσην ἱερέα³⁴, κατὰ παράκλησιν τοῦ ὁποῦ καὶ συνέταξε τὸ ἔργον ὁ Ἐπιφάνιος. Τὸ «μέτρον οὖν ἔστι κόρος» ἐρμηνεύομεν «ἐν ἀπὸ τὰ μέτρα τυγχάνει ὁ κόρος». Ἄλλα μέτρα τυγχάνουσι τὰ: λεθέκ, γομόρ, βάδος κ.λ.π.³⁵ Περὶ τούτων ὁμιλεῖ ὁ Ἐπιφάνιος ἐν τῇ 24ῃ παραγράφῳ. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον πιστεύομεν ὅτι τὸ τμήμα «Ὄνόματα γάρ εἰσι... κογγιάριον» ἐτοποθετήθη ἐκ τῶν ὑστέρων ἐνταῦθα³⁶. Εἶναι προφανὲς ἐξ ἄλλου ὅτι τὸ τμήμα τοῦτο διακόπτει τὴν συνέχειαν τοῦ κειμένου. Ὁμιλῶν εἰδικώτερον περὶ τοῦ «κόρου» ὁ Ἐπιφάνιος προσδιορίζει, πότεν προέρχεται τὸ ὄνομα καὶ ποία

31. Ἡ ἀπαρίθμησις τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων ἐν γενικαῖς γραμμαῖς εἶναι ὀρθή. Παραλείπονται μόνον ὄρισμένοι αὐτοκράτορες συμβασιλεύσαντες μετὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἐπιφανίου ἀναφερομένων (Αἰμιλιανὸς 253 μ. Χ., Κοιντίλλος 270, Φλωριανὸς 276). Περὶ ὀρισμένων σφαλμάτων ἰδὲ καὶ ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ, ἔνθα τὰ περὶ τῆς ἐνότητος τοῦ ἔργου.

32. Ὁ Ἐπιφάνιος ἀναγράφει ἀκριβῶς. «...ἐφ' ὧν (Θεοδοσίου, Ἀρκαδίου καὶ Ὀνωρίου) ἐτελεύτησεν Οὐαλεντινιανὸς ὁ νεώτερος, υἱὸς Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ μεγάλου, εὐρεθεῖς ἄφω ἐν τῷ παλατίῳ Τιβέρεως, ὡς λόγος, πεπνιγμένος, ἐν εἰδοῖς Μαΐαις, πρὸ μιᾶς ἡμέρας τῆς Πεντηκοστῆς, ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτου». Τὸ «ὡς λόγος» ἀναφέρεται κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην μόνον εἰς τὰς ἀμέσως προηγουμένας λέξεις «εὐρεθεῖς ἄφω ἐν τῷ παλατίῳ... πεπνιγμένος», οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὰς ἐπομένας «ἐν εἰδοῖς Μαΐαις...». Ἐπομένως ἡ ἡμερομηνία τοῦ θανάτου τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ νεωτέρου εἶναι οὐχὶ ἀπλῶς ἀκριβῶς καθωρισμένη κατὰ τὸν Ἐπιφάνιον, ἀλλὰ καὶ ἐξηκριβωμένη μὴ στηριζομένη εἰς παράδοσιν τινα, ὡς προκειμένου περὶ τοῦ τρόπου τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Τὸ «ὡς λόγος» θὰ ἠδύνατο νὰ λάβῃ καὶ τὴν ἐρμηνεῖαν «ὡς λέγουσιν», «ὡς τυγχάνει γενικῶς ἀποδεκτόν», ὁπότε πλέον δὲν πρόκειται περὶ ἀπλῆς παραδόσεως.

33. Θὰ ἔπρεπε ἀντὶ «πότεν» νὰ ὑπάρχη «πῶς», δεδομένου ὅτι δὲν ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ τοῦ «πότεν ὠνόμασαι» τοῦ «καὶ τίνος ἕνεκα οὕτω κέκληται» καὶ τοῦ «πότεν τὴν πρόφασιν τῆς ὀνομασίας εἴληφε».

34. Ἰδὲ ἐν τῇ «Θεολογίᾳ» τόμ. 41, 1970 σσ. 636-637.

35. Πρβλ. § 21 «Ὄνόματα γάρ εἰσι μέτρων τάδε, λέθεκ...».

36. Πρβλ. τὰ ἐν τῇ «Θεολογίᾳ» ..ἐνθ' ἀν. σ. 632 ἀναγραφόμενα.

τυγχάνει ἡ χωρητικότης αὐτοῦ. («Εἴληπται τοίνυν ὁ κόρος ἐκ τῆς ἐβραϊκῆς διαλέκτου, ὃς καλεῖται χόρ. Εἰσὶ δὲ μόδιοι λ'. Χόρ δὲ λέγεται ἀπὸ τῆς τοῦ βουνοῦ ὑποθέσεως· χαρία γὰρ καλεῖται βουνός. Βουνισθέντες γὰρ οἱ τριάκοντα μόδιοι ποιοῦσι φορτίον καμήλου» § 21). Τὸ «λεθέκ» εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἡμισυ τοῦ κόρου. («Λεθέκ δὲ κατὰ τὴν τῶν Ἑβραίων φωνὴν κέκληται, ὃ ἔστιν ἔπαρμα, ἀπὸ τοῦ δύνασθαι τῷ νεανίᾳ ἐπαρθῆναι τοὺς δέκα πέντε μοδίους καὶ ἐπιτεθῆναι τῷ ὄνῳ» § 21).

Παραλείποντες νὰ κάμωμεν εἰδικὸν λόγον περὶ πάντων τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν τῶν ὑπὸ τοῦ Ἐπιφανίου ἀναφερομένων περιοριζόμεθα νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἡ ὀνομασία τούτων ληφθεῖσα εἴτε ἐκ τῆς ἐβραϊκῆς εἴτε ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἴτε ἐκ τῆς ρωμαϊκῆς γλώσσης ἔχει ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὴν χρῆσιν αὐτῶν. Χαρακτηριστικὸν τυγχάνει, ὅτι τὸ αὐτὸ μέτρον εἰς διαφόρους λαοὺς δύναται νὰ ἔχη διάφορον χωρητικότητα. Ἀναφέρων ὁ Ἐπιφάνιος εἰδικῶς τὸ παράδειγμα τοῦ μοζίου θέλει νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι «διὰ πολλῆς ἀκριβείας ὑπὸ τῶν Ἑβραίων εὐρέθη εἴκοσι δύο ξεστῶν ὑπάρχον». Ὁ μόδιος ἐμετρήθη κατὰ τοὺς Ἑβραίους, «κατὰ τὸ μέτρον τὸ ἅγιον», «τὸ δὲ ἅγιον μέτρον οὐδὲν ἄλλο ἔστιν ἢ τὰ κβ' ἔργα, ἃ ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν ταῖς ἑξ ἡμέραις τῆς ἐβδομάδος» (§ 21). Βλέπομεν οὕτω, ὅτι ὁ ἀριθμὸς εἴκοσι δύο, τὸν ὅποιον συνηγήσαμεν εἰς τὰς ἐβραϊκὰς βίβλους καὶ εἰς τὸ ἐβραϊκὸν ἀλφάβητον, συνδέεται καὶ πρὸς τὰ εἴκοσι καὶ δύο ἔργα, τὰ ὅποια ἐποίησεν ὁ Θεὸς κατὰ τὰς ἑξ πρώτας ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος. Εἶναι ἐπομένως ἱερὸς ἀριθμὸς. Ἡ παράγραφος 22 ὁμιλεῖ εἰδικῶς περὶ τῶν εἴκοσι καὶ δύο τούτων ἔργων ἀναφέρονσα ταῦτα ἐν πρὸς ἓν. Παραλείποντες τὴν ἀπαρίθμησιν αὐτῶν παραθέτομεν τὸν συνολικὸν ἀριθμὸν τῶν ἔργων, ἃ ἐποίησεν ὁ Θεὸς εἰς ἕκαστην ἡμέραν :

α'	ἡμέρα :	7
β'	ἡμέρα :	1
γ'	ἡμέρα :	4
δ'	ἡμέρα :	3
ε'	ἡμέρα :	3
στ'	ἡμέρα :	4

Ἄλλ' ὁ ἀριθμὸς εἴκοσι δύο συνδέεται καὶ πρὸς τὰς εἴκοσι καὶ δύο γενεὰς ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου τουτέστιν ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ μέχρι καὶ τοῦ Ἰακώβ. («Ἀδάμ, Σήθ, Ἐνὼς, Καϊνάν, Μαλελεήλ, Ἰάρεδ, Ἐνώχ, Μαθουσάλα, Λάμεχ, Νῶε, Σήμ, Ἀφραζάδ, Σάλα, Ἐβερ, Φαλέχ, Ραγαῦ (τὸν γὰρ Καϊνάν. . . τὸ βιβλίον τῶν ἀριθμῶν), Σερούχ, Ναχώρ, Θαρὲ, Ἀβραάμ, Ἰσα-

ἄκ, Ἰακῶβ ὁ καὶ Ἰσραὴλ ὁμοῦ εἴκοσι δύο γενεαί³⁷. Τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἐδήλωσε δι' ἀγγέλου ὁ Θεὸς τῷ Μωυσῆ, ὡς ἀναγράφει ὁ Ἐπιφάνιος (§ 22). Τὸ χωρίον ὁμως, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει «καὶ ἐκλέξομαι ἑμαυτῷ ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ λαὸν περιούσιον ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν» (Ἐξόδ. 19,5), ὁμιλεῖ γενικῶς περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ περιουσίου λαοῦ, οὐχὶ δὲ εἰδικῶς περὶ τῶν εἴκοσι καὶ δύο γενεῶν ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ μέχρι καὶ τοῦ Ἰακῶβ. Κατὰ τὸν Ἐπιφάνιον ἐπειδὴ ὑπάρχουσιν ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ ἕως τοῦ Ἰακῶβ εἴκοσι καὶ δύο γενεαί, διὰ τοῦτο τὰ ἑβραϊκὰ γράμματα εἰσὶν εἴκοσι καὶ δύο καὶ διὰ τοῦτο ἐν συνεχείᾳ «καὶ τὰς βίβλους αὐτῶν εἴκοσι δύο ἠρίθμησαν εἴκοσι ἑπτὰ οὔσας» (§ 22). Ἐν τῷ τέλει τῆς παραγράφου ἐπανέρχεται εἰς τὸ θέμα τῆς διπλώσεως τῶν εἴκοσι δύο στοιχείων εἴκοσι ἑπτὰ ὄντων καὶ τούτου χάριν καὶ εἰς τὴν διπλωσιν τῶν εἴκοσι ἑπτὰ βιβλίων εἰς εἴκοσι καὶ δύο (Πρβλ. § 4).

Ἐν τῇ εἰκοστῇ τρίτῃ παραγράφῳ ἀριθμοῦνται τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἡ σειρὰ, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ταῦτα ὁ Ἐπιφάνιος, τυγχάνει ἢ ἐξῆς: Γένεσις, Ἐξοδος, Λευιτικόν, Ἀριθμοί, Δευτερονόμιον, Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, Ἰώβ, Κριταί, Ρούθ, Ψαλτήριον, δύο βιβλίοι τῶν Παραλειπομένων, τέσσαρες βιβλίοι τῶν Βασιλειῶν, Παροιμίαι, Ἐκκλησιαστής, Ἄσμα Ἄσμάτων, Δωδεκαπρόφητον, Ἡσαΐας, Ἱερεμίας, Ἰεζεκιήλ, Δανιήλ, δύο βιβλίοι τοῦ Ἔσδρα, Ἐσθήρ. Εὐθὺς ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρει: «Αὗται δὲ αἱ εἴκοσι ἑπτὰ βιβλίοι εἴκοσι δύο ἀριθμοῦνται κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν στοιχείων, ἐπειδὴ περ καὶ πέντε στοιχεῖα διπλοῦνται, καθὼς ἄνω προείπομεν». Σημειωτέον, ὅτι ἐνταῦθα εἶναι ἡ πέμπτη φορά, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἐπιφάνιος ὁμιλεῖ σχετικῶς³⁸.

Ἄλλ' ὁ Ἐπιφάνιος συνδέει τὸν ἀριθμὸν εἴκοσι δύο, περὶ τοῦ οὐοίου τὸσακίς ἐγένετο λόγος, πρὸς τὸ κύριον θέμα τοῦ βιβλίου του, τουτέστι πρὸς τὰ μέτρα καὶ σταθμά, ἀναφέρων ὅτι ὁ ἑβραϊκὸς μόδιος ἀποτελεῖται ἐξ εἴκοσι καὶ δύο ξεστῶν³⁹. Βεβαίως ἡ ὄλη ἐκτενὴς διαπραγματεύσις τοῦ θέματος δὲν εἶχεν ὡς σκοπὸν νὰ ἀναφέρῃ ἀπλῶς τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ ἑβραϊκὸς μόδιος ἀποτελεῖται ἐξ εἴκοσι καὶ δύο ξεστῶν. Παρὰ τὴν ἐπιγρα-

37. Ἰδὲ Paul de Lagarde, *Symmikta... ἐνθ' ἀν.*, σ. 178. Ἡ ἔκδοσις τοῦ Oporinus, ἣν ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Dindorf (*Eriphanii... ἐνθ' ἀν.*, σ. 28), ἔχει τὴν ἐξῆς προφανῶς ἐσφαλμένην σειρὰν: «Ἀδάμ, Σὴθ, Ἐνώξ, Ἐνώχ, Ἀφαξάδ, Σάλα, Καϊνάν, Φαλέκ, Μαλελεήλ, Ἐβερ, Ραγαῦ, Ἰάρεδ, Σερούχ, Ναχώρ, Μαθουσάλα, Θάρα, Λάμεχ, Νῶε, Ἀβραάμ, Ἰσαάκ, Ἰακῶβ, Σὴμ». Σχετικῶς ἰδὲ τὴν παράγραφον τὴν ἀναφερομένην εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Ἐπιφανίου.

38. Πρβλ. § 3 «καὶ οὕτως αἱ εἴκοσι ἑπτὰ βιβλίοι αἱ ρηταὶ καὶ ἐνδιάθετοι...». § 4 «Διὰ καὶ αἱ βιβλίοι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον...». § 5 Αὗται τοῖνον αἱ εἴκοσι καὶ ἑπτὰ βιβλίοι...». § 22 «Διὰ τοῦτο καὶ τὰς βίβλους αὐτῶν εἴκοσι δύο ἠρίθμησαν...».

39. Εἰδικῶς περὶ τοῦ ξεστοῦ ἰδὲ ἐν § 39, ἐνθα γίνεται διάκρισις Ἰταλικοῦ, ἀλεξανδρινοῦ, καστρησιοῦ, ποντικοῦ καὶ νικομηδεῖου. Ἰδὲ Paul de Lagarde, *Symmikta ... ἐνθ' ἀν.*, σ. 193.

φήν τοῦ ἔργου (αὐτή, ὡς εἶδομεν εἰς τὴν πρώτην παράγραφον, προσετέθη ἐκ τῶν ὑστέρων εἰς τὰ χειρόγραφα καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν ἀκριβῶς, πῶς ἐπωνόμασε τὸ ἔργον τοῦ ὁ Ἐπιφάνιος) καὶ μάλιστα παρὰ τὴν εἰδικὴν παράκλησιν τοῦ προαναγραφέντος Πέρσου ἱερέως, ὅπως ἐκθέσῃ τὰ σχετικὰ πρὸς τὰ ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς ἀναφερόμενα μέτρα καὶ σταθμὰ, ὁ Ἐπιφάνιος ἐπιλαμβάνεται τῆς εὐκαιρίας εἰς τὸ ἔργον τοῦ τοῦτο, ἵνα ὀμιλήσῃ καὶ περὶ ἄλλων θεμάτων ἐχόντων βεβαίως σχέσιν πρὸς τὸ περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν θέμα (πρβλ. τὰ ἀνωτέρω ἀναγραφέντα περὶ τοῦ ἀριθμοῦ εἴκοσι δύο) καὶ τὰ ὁποῖα εἶχε διαπραγματευθῆ εἰς προηγούμενα ἔργα ἢ σχεδιάσματά του⁴¹. Ὁρθῶς ἐπομένως ἐχαρακτηρίσθη τὸ ἔργον ὡς ἐγκυκλοπαιδεῖα τῆς βίβλου⁴¹.

Ἰδιαιτέρως ἀξιοσημειώτος τυγχάνει ἡ σύνδεσις τῶν διαφόρων μερῶν, ἣν ποιεῖται ὁ Ἐπιφάνιος⁴². Αὕτη στηρίζεται, ὡς εἶδομεν, εἰς τὸν ἱερὸν ἀριθμὸν εἴκοσι καὶ δύο, ὅστις περικλείει ἓνα ἰδιαίτερον συμβολισμόν, τοῦ ὁποῖου τὸ περιεχόμενον εἶναι χριστοκεντρικόν. Παραθέτομεν ἐκ τῆς εἰκοστῆς τετάρτης παραγράφου ὀλόκληρον τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Ἐπιφανίου.

«Τῷ δὲ ἀριθμῷ τῶν κβ' ἔργων τοῦ Θεοῦ τῶν ἀπ' ἀρχῆς καὶ τῶν κβ' γενεῶν ἕως τοῦ Ἰακώβ καὶ τῶν κβ' βιβλίων ἕως τῆς Ἐσθήρ καὶ διὰ τῆς τῶν κβ' γραμμάτων ὑποθέσεως, ἐξ ὧν ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ἡμῶν παρέστη καὶ Θεοῦ διδασκαλίαν ἡμῖν προτετύπωται, τοῦτο δηλοῦται, ὅτι ἐκ τοῦ νόμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ μυστηρίων Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἡμῖν ἐρχόμενος ἐμαρτυρήθη καὶ ἀπεκαλύφθη, ὃς ἐλθὼν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἐπλήρωσεν ἡμῖν τὸ μέτρον τῆς ζωῆς διὰ τοῦ μοδίου, τοῦτ' ἐστὶ τῆς ὁμολογίας, παντὶ τῷ εἰς αὐτὸν ὁμολογήσαντι καὶ τὴν ζωὴν παρ' αὐτοῦ κομισαμένῳ. Δι' ὃ τὸ μέτρον τὸ ἅγιον Ἑβραῖοι λέγουσιν, ὅτι ἐστὶ κβ' ξεστῶν κατὰ τοὺς προειρημένους ἀριθμοὺς τοὺς διαφόρως εἰρημένους. Πολλοὶ γὰρ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, (ὡς ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρει), ἢ προσέθεντο ἢ ἀφείλοντο ἀπὸ τοῦ μέτρου τούτου τοῦ ἀκριβῶς παρ' Ἑβραίοις ἀριθμηθέντος».

Εἰς τὸ δευτέρον ἡμισυ τῆς εἰκοστῆς τετάρτης παραγράφου παρατίθεται ὑπὸ τοῦ Ἐπιφανίου κατάλογος τῶν «μέτρων καὶ σταθμῶν», περὶ τῶν ὁποῖων ὀμιλεῖ ἀναλυτικώτερον ἀπὸ τῆς εἰκοστῆς πέμπτῃς παραγράφου⁴³. Τὰ μέτρα ταῦτα δὲν εἶναι τριάκοντα καὶ ἐπτὰ, ὡς ἀρχικῶς δύναται τις νὰ

40. Σχετικῶς γίνεται λόγος ἐν τῷ β' μέρει τῆς μελέτης ἡμῶν, ἔνθα καὶ τὰ περὶ τῆς σχέσεως τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου πρὸς τὴν Ἐπιτομήν.

41. Πρβλ. B. Altaner - A. Stuiher, *Patrologie*, 7 Aufl. Freiburg 1966 σ. 316.

42. Ἡ σύνδεσις ἀκριβῶς αὕτη δικαιολογεῖ τὴν θέσιν τῶν περὶ τῶν Ὁ ἑρμηνευτῶν κ.λ.π. ἐν τῷ ἔργῳ. Τοῦτο ὅμως οὐδόλως σημαίνει, ὅτι προηγουμένως δὲν εἶχε γράψῃ ἰδιαιτέρως περὶ τῶν Ὁ ἑρμηνευτῶν. Σχετικῶς ὀμιλοῦμεν ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ.

43. Αὗται διεσώθησαν ὑπὸ τῆς συριακῆς μεταφράσεως. Ἰδὲ καὶ γερμανικὴν μετάφρασιν ταύτης παρὰ τῷ Paul de Lagarde, *Symmikta II*, ἐνθ' ἄν., σ. 186 - 210.

ὑποθέσει ἐκ τῆς ἐν ταῖς ἐκδόσεσι τῶν Dindorf καὶ De Lagarde εἰς παραγράφους παραθέσεως τούτων, ἀλλὰ περισσότερα. Πρέπει τουτέστι νὰ ἀριθμηθῆ ὡς ἰδιαίτερον μέτρον ὁ σαῖτης, ὅστις ἀναφέρεται εὐθὺς μετὰ τὸ ἀπόρριμμα ἄνευ ἀλλαγῆς παραγράφου, ὡς ἐπίσης ἡ λίτρα καὶ ἡ οὐγγία ἀναφερομένη εὐθὺς μετὰ τὸ τάλαντον. Τοῦτο βεβαίως δὲν σημαίνει, ὅτι πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Ἐπιφανίου ἀναφερόμενα ἔργα ὑπάρχουσιν εἰς τὸν πίνακα αὐτόν. Ἄλλὰ τοῦτο ἀποτελεῖ εἰδικώτερον θέμα⁴⁴. Ἀναφερομεν μόνον ἐνταῦθα, ἔνθα ὁ λόγος περὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου, ὅτι μέχρι καὶ τῆς 44ης παραγράφου ἀναφέρονται τὰ μέτρα, ἀπὸ τῆς 45ης δὲ μέχρι καὶ τῆς 53ης τὰ σταθμὰ (νομίσματα κ.λ.π.). Ἀπὸ τῆς 54ης ἐπανερχεται εἰς τὰ μέτρα ἀπὸ δὲ τῆς 57ης ὁμιλεῖ εἰδικώτερον περὶ τῶν μέτρων τῆς γῆς. Τέλος ἀπὸ τῆς 61ης παραγράφου γίνεται λόγος «περὶ ὀνομάτων τοπικῶν ἐν μέρει» ἀπὸ δὲ τῆς 80ῆς μέχρι καὶ τῆς 83ης περὶ τῶν σημείων προσανατολισμοῦ, ἀνέμων, ἀστέρων, κ.λ.π. ἀποδεικνυομένου ὄντως τοῦ ἔργου μιᾶς ἐγκυκλοπαιδείας καὶ ἐκλαμβανομένου οὕτω τοῦ ὅρου «μέτρα καὶ σταθμὰ» οὐχὶ ὑπὸ τὴν στενήν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν εὐρεῖαν ἔννοιαν⁴⁵.

44. Περὶ τῆς συγκρίσεως τοῦ πίνακος τῆς § 24, πρὸς τὸν τῆς § 21, ὡς καὶ γενικώτερον πρὸς τὰ ἀπὸ τῆς § 25 καὶ ἐφεξῆς ἀναφερόμενα, ὡς διεσώθησαν ἐν τῇ συριακῇ μεταφράσει, γίνεται λόγος καὶ ἐν τέλει τοῦ περὶ τῆς ἐνότητος τοῦ ἔργου ἀκολουθοῦντος κεφαλαίου.

45. Πρβλ. «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» § 1, ὡς καὶ τὰ ὑφ' ἡμῶν ἀναγραφέντα ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης παραγράφου.